3 1761 07963091 9

CS
957
C3R63

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/discursosllegits00roca

DISCURSOS

LLEGITS EN LA

"REAL ACADEMIA DE BUENAS LETRAS"

DE BARCELONA

EN LA SOLEMNE RECEPCIÓ PÚBLICA DE

D. JOSEPH M.ª ROCA

EL DÍA 26 DE MAIG DE 1918

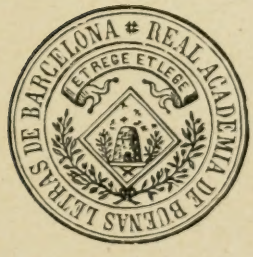

BARCELONA

IMPREMTA DE LA CASA PROVINCIAL DE CARITAT
CARRER DE MONTALEGRE, NÚM. 5
1918

LIBRARY
JAN 9 1970
UNIVERSITY OF TORONTO

CS
957
C3R63

EN JAUME RAMON VILA

HERALDISTA CATALÀ DE COMENÇAMENTS DEL SEGLE XVII[a]

Senyors Acadèmichs:

Aficionat a la lectura històrica més o menys relacionada ab la Medicina, m'he delectat moltes vegades llegint les publicacions del qui fou bon amich y estimadíssim confrare lo Doctor En Lluís Comenge, quina vacant, en aquest Cenacle Literari, vinch a ocupar, no per mèrits propis, sinó per ministeri de la vostra benevolença.

Si es fàcil omplenar lo lloch que deixa la mort d'un acadèmich ilustre, ja no es tan fàcil substituirlo, car són indispensables condicions de talent, de cultura y de laboriositat que jo sincerament proclamo no possehir y que integraven lo patrimoni espiritual d'En Lluís Comenge.

Metge distingidíssim, fou eminent en assumptes d'Higiene, en los que havía laborat ab un entusiasme que arribá fins a l'abnegació y'l sacrifici. Tots sos treballs portaven la seva emprempta personal: els tractats *Generación y Crianza*, dedicat a la seva esposa, y *La Peste en el siglo XX : Cartas loimicas*, ne són penyores evidents.

No sentía afició per a l'exercici pràctich de la Medicina: lo seu temperament no s'adaptava ab facilitat a les exigencies y a les impertinencies de les modernes parroquies, equivocadament nomenades clienteles. Però, aixís y tot, encara que no la practiqués, conresava ab devoció y assiduitat lo seu estudi, prenent part activa en les discussions d'Academies y Congressos y publicant treballs en molts periòdichs y revistes professionals de Madrid y Barcelona. La seva producció exclusivament mèdica, en la tribuna y en la prempsa, fou abundosa y notabilíssima, tant per les idees exposades, com pel llenguatge ab què les agensava: que

l'abella y la vespa xuclen les mateixes flors y totes dues no saben pas trobarhi la mateixa mel. (1)

Lo Doctor Comenge, ab En Lluís Suñé y En Duràn y Trinxeria, fou un dels capdevanters de l'esbart professional contemporani, continuador dels Pi y Molist, Llagostera, Bertran y Rubio, Rovira, Giné y tants altres, que consideraven la Medicina perfectament compatible ab la Literatura, sense que aquella n'esdevingués perjudicada, preocupantse per lo tant, no sols de lo que havíen de dir o escriure, sinó de com ho havíen de dir o escriure; aquesta escola, no hi ha dubte que exercí positiva y benefactora influencia en lo gremi medical.

Treballador a ultrança y llegidor incansable, els estudis históríchs relacionats ab la Medicina, constituhiren lo seu principal element, y en ells, ab claretat de judici, moltes vegades escatía problemes interessantíssims y de difícil solució per a altres historiayres que respecte d'En Comenge estaven en peu d'inferioritat, posat qu'ell podía explicarse molts fets perquè, mercès a la seva carrera, possehía coneixements biològichs y de psico-patología.

Era molt jove quan en l'*Academia Médico-quirúrgica* de Madrid (En Comenge era madrileny de naixença), donà sa primera conferencia tractant de les *Enfermedades de los Reyes y Médicos de Cámara*, y més endavant hi desenrotllà el tema: *Estado floreciente de la Medicina española en el siglo XVI y causas de su posterior decadencia.* També prengué part, en lo mateix centre cultural, en la discussió del tema: *La política de Felipe II. Los Médicos y la Inquisición* tenía per títol un discurs llegit en la tribuna de l'*Ateneo Antropológico.*

Escrigué *Curiosidades médicas, Bocetos médicos* d'eminencies contemporanies; l'estudi històrich *Médicos de antaño; Médicos de hogaño, La Medicina pretérita, La estafeta de los muertos* en colaboració ab el Dr. Letamendi, y el volum *La Medicina en el siglo XIX.* Publicà la *Carta geográfica histórica de la Medicina española,* la serie de notes históriques *Clínica egregia,* prologada per lo Dr. Pulido, *La farmacia en el siglo XVI,* lo Receptari de Manresa, *La Medicina en el reinado de Alfonso XV, La Medicina en el Reino de Aragón,* y l'escalaborn històrich *La Medicina en Cataluña.*

Quan se celebrà el *Congrés Mèdich internacional de Barcelona,* en ell feu la cèlebre comunicació *Historia de la Medicina*

---

(1) J. Joubert, *Pensées.*

catalana, presentant la *Carta geográfica histórica de la Medicina en Cataluña*. L'Ajuntament de Barcelona li confià la biografia de Pere Virgili. En la *Gaceta Médica Catalana* publicà un notable judici critich de les *Cartas sobre Pompei* de l'erudit metge cervantista Dr. Pi y Molist. Intervingué en les vetllades necrològiques que la *Real Academia de Medicina* dedicà als Drs. Salva, Robert y Bertran Rubio: en lo discurs d'entrada d'aquella Corporació llegí un *Estudio sobre la influencia de los catalanes en la evolución y progreso de la Medicina española*, y el *Criterio médico en la Historia*, titulà el discurs inaugural que'n la mateixa Academia feu, substituint l'acadèmich que per torn li pertocava. No cal que parli dels treballs que vos donà a coneixer durant lo temps que s'honorá formant part de la vostra família literaria: tots los escoltáreu ab delectació, aplaudintlos ab entussiasme.

No cregueu pas que'n aquest elenc hi estigui compresa tota l'obra literaria del meu egregi predecessor, car ell ocupaba un lloch d'honor en la selecta falange social dels qui no'ls hi vaga enllehirse. Per molt que sia, lo indicat es incomplert; però incomplert y tot, palesa la força intelectual, la voluntat y la constancia del nostre respectable y estimat amich, qui agermanava la devoció a les lletres ab una vida mèdica intensa, feconda y humanitaria, que li feu guanyar merescudament un lloch preheminent entre els comprofessors, contribuhint a què la seva memoria passi a la posteritat auriolada de la veneració dels companys.

* * *

En Jaume Ramon Vila,

HERALDISTA CATALÀ DE COMENÇAMENTS DEL SEGLE XVII

Esperonat per les meves aficions, cobejava parlarvos de quelcom d'Historia o Literatura relacionat ab la Medicina catalana : però, l'avinentesa d'esser possehidor dels manuscrits originals y inèdits del *Tractat d'Armoría* obra capdal d'En Jaume Ramon Vila, m'obliga moralment a prescindir del meu propòsit y escullir per a tema d'aquest discurs, l'aspecte més sobressortint de l'esmentat historiayre català, tan meritíssim com ignorat entre nosaltres.

L'obra a la que he fet referença, fou començada a darrers d'octubre de l'any 1602, segons indica lo mateix autor en lo Pròlech d'un altre Tractat d'Heràldica, actualment en poder de l'Ilustre barceloní y Doctor en Teología Mossèn Joseph M.ª de Alòs y de

Dou, copia exacta de la d'En Francesch Tarafa (1), qu'ell (En Vila), feu copiar per un seu criat qui no era «bon gramatich» per a «que d'un tant bon llibre, no era rahó ques perdes la memoria» puix per «no haberlo tingut ab molta custodia sos ereus, estaba tan mal tractat, que ab dificultat lo poguí fer copiar».

Lo *Tractat d'Armoría* es un manuscrit en quatre volums en foli major (415 × 280), ilustrat ab nombrosos escuts policromats y de diferents dimensions, ab escriptura de l'època, a dos corondells (350 × 110) y ab foliació aràbiga. Los relligats són de posts recobertes de cuyro y ab fermalls metàlichs. Lo text explicatiu dels III y IV volums es detalladíssim les més de les vegades y ab extenses digresions: boy tot ell es de mà d'En Vila (quina grafía m'ha llegut conèixer), excepte les descripcions d'Abadiats y Priorats que són fetes d'una mà posterior, menys lo Pròlech que també es de propia mà de l'autor. Els Tomos I y II contenen qualques escuts ab la tarja sola. Lo Tomo III ne té en blanch y alguns de començats, y els de les Encomandes del hospital de Sant Joan de Jerusalem, del Priorat de Catalunya y Comtes de Rosselló y Serdanya, mostren les targes ab los llambraquins, sense divisa. De les Ciutats y Viles reyals, qu'entren en Corts generals y són cap de Bisbat y de Veguería, n'hi han que hi manquen les senyals y altres que estan sense finir. Lo Tomo IV es lo més complert.

Les vicissituts sofertes pels manuscrits d'ençà lo seu èxode del Monastir de Sant Jeroni de la vall de Bethlem o de la Murtra, hont romaníen recòndits per voluntat expressa de l'autor (2), les injuries inevitables del temps y la dessidia incalificable dels homes, han deixat rastre, afortunadament més en l'escorsa que'n l'entranya de l'obra, a excepció de qualques corchs y abundoses taques de mullena: les colors dels escuts conserven los seus primitius tons com si'ls haguessin pintats suara.

Los 394 folis del Tomo I que contenen desde 1 fins a 9 escuts

---

(1) *Cronica de Cavallers Cathalans* composta per lo Rnt. M. FRANCESCH TARAFA Canonge de Bª. Mss. 240 fol. (280 × 200 mm. paper, 217 × 145 mm. caixa). Rellig. pergamí. Cop. any 1603.

(2) D. NICOLÁS ANTONIO, *Bibliotheca hyspana.* Tomo *III* pàg. *621*: «*Jacobus (sive Jaimus) Raymundus Villa, catalanus, vir nobilis, presbyter, historiæ diligens gnarusque perscrutator, schedarumque manu scriptarum dives professor, scripsisse dicitur:*

Stemmata Familiarum Cataloniæ. Cujus operis, ac ceteræ hereditatis dominum testamento voluit monasterium S. Hieronymi de la Murtra cognominati, non longe a Barcinonensi urbe.»

per foli, y'ls 380 folis del Tomo II que contenen 9 escuts per foli, són la recopilació de diferents escuts d'armes de Barons, Comtes, Vescomtes, Nobles, Vervessors, Prínceps, Duchs, Marquesos y Senyors. Lo Tomo III, de 496 fulls y ab 1, 2, 3 y 4 escuts per full, es la recopilació de varis escuts d'armes de Bisbats, Ordres, Abadiats, Priorats, Capítols, Reys, Duchs, Marquesos, Comtes, Ciutats y Viles. Y per últim, 398 folis ab sengles escuts, constitueixen lo Tomo IV, contenint diversos escuts d'armes de la Santa Seu catòlica, apostòlica y romana, Emperadors, Reys, Comtes, Infants, Prínceps, Ducats, Comtats, Vescomtats, Senyories, Regnes, Marquesats y Arxiducats.

Los escuts són pintats a la goma y fets ab cura esmerada, subjectantse austerament a les lleys de l'Heràldica. Es un treball en lo que devía esmerçarhi molts anys: com havem ja indicat, lo començà l'any 1602 a últims del mes d'octubre, y al parlar l'autor de les armes del papa Paulo V, qui fou elevat al Pontificat lo dia 16 de maig de 1605, diu: «qui de present benaventuradament regna en la Iglesia del Senyor» y més endavant, y en lo mateix capítol, al parlar de la Sanctetat de Paulo V «...axí per sa gran valor y merèixer y regnar de present (mentres estas cosas s'escriuen) tant benaventuradament en la Iglesia del Senyor...». Y al fer l'elogi del seu amich íntim l'agent dels Concellers a Roma, March Antoni de Navel, qui després fou ardiaca de la Iglesia de Santa María de la Mar y Canonge de la Seu barcelonina, fa constar que morí a 18 d'agost de l'any 1617 ab gran exemple de virtut y de bondat «y per esser lo mes antich y major amich que jo en esta vida había tingut no vull de ses bones parts dirne mes, per no esser tractat de demasiat aficionat a mas cosas» (Tomo IV, fol. 8 r.).

Aquesta nota necrològica, apart la modestia que enclou, demostra que quinze anys després d'haverlo començat, encara seguía escrivint y pintant lo *Tractat d'Armoria*, y lo que devía durar, perquè al deixar l'autor aquest món en 1638 quedà l'obra ab alguns escuts sense fer, ço es, targes en blanch lliures de divises y qualques descripcions d'escuts complerts, sense escriure, y que aprés foren redactades per mans d'altri.

Treballà en la seva obra magna fins els últims temps de la sua vida? Ho ignoro, però es molt probable. Lo que sí's pot assegurar, que al menys fins a l'any 1621 estigué en aptitut de fer treball cerebral, com se dedueix de la nota marginal que de propia mà posà a l'advertencia preliminar de la copia que feu treure del

«*Tractat de Armería dividit ab sis Dialogos*» (1), compost per D. Antoni Agostí, Arquebisbe de Tarragona. D'aquesta copia que també figura en la Biblioteca de l'indicat Dr. Joseph M.ª de Alòs y de Dou, Pbre., la primera plana, després de la portada, ha siguda reproduhida en la traducció catalana publicada per l'erudit acadèmich y honorable amich nostre, En Joseph Pin y Soler.

La nota marginal de referença es com segueix: «Aquest Cavaller Galceran Albanell (de qui parla en l'advertencia preliminar) per sa virtut y bonas lletras en particular en Humanitats arribà apres a esser Mestre del Princep de Hespanya Don Phelip que de present es ja Rey della y lo tercer de aquest nom en la Corona de Arago y quart en la de Castella y lo dit Don Galceran es de present Arcabisbe de Granada». (S'ha d'observar qu'En Vila no compta may com a Rey a Don Felip d'Austria, car morint primer que son sogre Ferran II, no'l succehí en los Regnes de la Corona Aragonesa). Per tant, si la nota no fou escrita abans de l'any 1621, qu'es l'any en què començà a regnar Don Felip IV d'Espanya, no's podía escriure més ençà del 1622, perquè aquest fou l'any que morí En Galceran Albanell, Arquebisbe de Granada.

En Jaume Ramon Vila era barceloní de naixensa, empordanès de llinatge y de família noble, com ell mateix ho expressa descrivint los escuts *dels de Vila* en lo foli 316 del Tomo II:

Vila del Ampordà : «Escartell primer e darrer de güella segon e ters de Argent 3 faxas de azur. Estos tres escuts de Armes de Vila so es del Ampurda, de Gerona y de Barcelona tots son de un matex llinatge que vuy son domisiliats a Barcelona y Srs. del lloc de Esponellar en lo Ampurda.»

Vila de Gerona : «Lo camper de güella, una Vila de Argent, porta, finestras de güella, masona de sabba, campana de Argent embellida de azur. Al campanar, asta y creu de or bandera de argent, creu de güella Borde componea de Argent.»

Vila de Barcelona : «Lo camper, so es, escartell primer e darrer de güella, una vila de argent, borde componea de argent. Segon e terç de argent tres faxes de azur. Aquestos tres escuts de Armes de Vila,del Ampurdá, de Gerona e de Barcelona, tot es un llinatge, com desobra está dit y son les armes del author de tots estos llibres de Armoría.»

Lo Canonge Tarafa en l'obra indicada, fol. 219 g y 220 r, al

(1) Antonio Agosti : *Tractat de Armería dividit ab sis Dialogos.* 108 fol. (207 × 140 mm. paper, 147 × 90 mm. caixa). Rellig. perg. Cop. any 1603.

arribar a l'escut *dels de Vila*, diu que los d'aquesta casa procedeixen de l'Empordà y que són estats cavallers valerosos, car per llur valor y mèrit donaren nom a una plaça de Gerona al costat del monastir de frares menors. De Gerona se trasladaren a Barcelona y per llur virtut y valor són mereixedors de perpetua y honrosa fama. Descriu les armes *dels de Vila* y la descripció de la Vila es casi idèntica a la del tractat d'Armoría: «Lo Camper de Güella, una vila de argent, porta, finestras de Güella, Massona de Sabba. Al campanar, una campana de argent, enbellida de azur. Sus al cap del campanar, Asta y Creu de Or, bandera de Argent, Creu de Güella. Borde componea de Argent.» En aquesta descripció hi ha un «*Alias*: escartell primer e darrer, de Güella. Segon e ters de Argent, 3 faxas de Azur». Lo nostre autor fa observar en una nota que posa al marge, que aquestes dos maneres d'armes totes són d'un mateix llinatge, car les últimes són les primeres que après en los escartells vermells hi posaren les viles d'argent.

L'escut qu'entre llambraquins decoratius ab cimera y lleó armat, rumbegen les portades dels tresllats d'En Tarafa y l'Agostí, es lo primer escut dels Vila modificat com ell indica. Totes les descripcions d'En Tarafa estan escrites de mà de copista, menys la *dels de Vila* qu'està escrita per En Jaume Ramon, com també la Portada, les Rúbriques, el Pròlech y les llegendes. Que'ls dos manuscrits, Tarafa y Agostí, havíen enriquit la Biblioteca del nostre autor, ho demostren les portades segellades en negre ab una imprompta ovalada 30 × 25 mm. ab la divisa *dels de Vila:* la mateixa que pinta en les portades.

No sols figurà en la noblesa de la sang per dret d'herencia, sinó que per mèrits propis formava part de la noblesa intelectual, com ho proclamen les seves obres y li regoneixíen els seus superiors y conciutadans: fou censor de l'obra de fra Diago, *Historia de los victoriosísimos antiguos Condes de Barcelona*, per encàrrech del Bisbe de Barcelona ab qui conservà gran amistat, àdhuc essent ja fòra de nostra ciutat, car en la descripció de l'escut de Portugal (Tomo IV, fol. 258), indicant los bisbats sufraganis de l'arquebisbat de Lisboa, fa constar que se'n ha informat, per haver sigut Inquisidor de Portugal, ab lo Bisbe que fou de Barcelona. La Generalitat de Catalunya, en la deliberació presa lo dia VI de juny de l'any 1605, l'enclou entre los qui devíen rebre lo present d'un mapa de Catalunya, tallat y estampat a Anvers, ab una descripció de l'esmentat fra Francesch Diago, de l'ordre de Predicadors de Santa Caterina: entre'ls favorescuts ab la dis-

tinció s'hi conten també, ademés de l'autor de la descripció y'ls qui per llur càrrech oficial hi tenían dret, En Julià de Navel y En Rafel Cervera (1).

Altre penyora de la seva aristocracia intelectual, es la constancia ab què's provehía la Biblioteca de tresllats dels manuscrits que's trobaven escampats d'ací d'allà y que li satisfeyen les aficions heràldiques y històriques. L'any 1600 treu copia d'uns manuscrits històrichs del Monastir de Ripoll (2). En Villanueva (3) entremig dels Còdices manuscrits de la Biblioteca del Convent de Sant Domingo de Barcelona, troba un «*Llibre aont estant escrits tots els noms dels Consellers de Barcelona desde el temps del Rey Don Jaume, dit lo Conquistador, quels instituy ab tots els privilegis, etc., fins al present any 1602*»; el copista fou En Guillem Drusian, mallorquí, probablement un criat estudiant, com el granollerí qui trobarem aprés. Aquesta copia no he tingut ocasió de vèurela. En lo mateix Convent vegé En Villanueva la copia del Tarafa de la que he parlat, feta l'any 1603 y que havía pertenescut a la Biblioteca d'En Vila.

Aquest mateix any de 1603, fa copiar els Diàlechs d'Antoni Agostí y l'any 1619 la *Historia del molt alt y Invictíssim Sor. lo Rey Don Jayme de Arago primer de aquell nom, cognomenat lo gran conquistador,* que li deixá «un Cavaller desta Ciutat anomenat Llotxím Llatzer Bolet que era un llibre molt antich de sa casa escrit de ma en pergamí de lletra molt antigua y conforme me havía certificat molt temps abans son pare Pere Pau Bolet, que era persona versada en historia; fonch copiat lo seu llibre del original que lo mateix Rey Don Jaime escrigué de sa propia ma qu'está recondit en lo monastir de Sancta María de Poblet»; lo tresllat del codex fou fet per «Jaume Farrer studiant natural de Granolles per orde del Sor. Jaume Ramon Vila mi Sor. lo qual començí a escriurer per los primers de Abril del any 1619 y l'acabí per los primers de Noembre del matex Any que per causa de algunas altras ocupacions y malas ganas que en est interme tinguí estiguí tant de temps en copiarlo».

Aquesta obra es la que avuy se troba en la Biblioteca Universitaria de Barcelona y porta la signatura 21-2-1 de la Secció de manus-

---

(1) Moliné y Brasés: «*La descripció de Catalunya del P. Diago*».
(2) Vegis l'Apèndix I.
(3) Villanueva. — *Viage Literario*, tomo XVIII, pàg. 182.

crits (1). En Serra y Postius transcriu una part del Pròlech d'aquest manuscrit, del que també parlarém y abans diu: «*En un Prólogo que este cavallero* (En Vila) *hizo al principio de una Historia manuescrita, muy preciosa, que en su presencia mandó copiar (no es la de Tarafa en el número 433 mencionada) que ha parado en mi poder empieza de la manera siguiente...*» (2). Lo que indica que no conegué qu'era la Crònica del Rey En Jaume; al revés d'En Villanueva qui la trobà en lo Convent del Carme de Barcelona (3), sabent lo que trobava.

Aytals copies, per les que havem tingut ocasió de consultar, són acurades y ennoblides, com filles del qui sab lo que són llibres y els agombola y els acarona, en proba d'agrahiment per los molts favors y obsequis que d'ells ha rebut sense que s'ho fassin valdre, ab aquella generosa y noble modestia que treu als favors y obsequis tot lo regust d'almoyna. Els escuts de les obres heràldiques són correctisims, axí com l'escut del seu llinatge, que posa en les portades o en lo final, a tall de colofó, com si volgués amparar y protegir ab les Armes del seu payral, aquells amichs íntims y cordials que feyen ab ell lo romiatge de la vida; les Portades y Rúbriques són fetes ab deteniment y perfecció.

En lo tresllat de la Historia del Rey En Jaume, clou lo Pròlech fent observar que «Las dos figuras que en lo pnt, llibre estan pintades en los folios 26 y 62, ho estaben també de la mateixa manera en lo de pergami del qual fiu copiar aquest posades en lo mateix lloch y discurs de la historia que en aquell se aportan que per posarlo ab fidelitat y esser las efigias del Rey que en ellas estan pintadas retratos naturals seus, y amostrar de altre part los trajos antichs que en aquells temps se usaven, per estas raons las he fetas posar en lo present libre...».

Les dues copies aludides estan molt ben dibuixades y pintades.

---

(1) Biblioteca Univer. Barc., sig. 21-2-1. Manuscrit: 188 fols., (283×210 mm. paper, 217×147 caixa); cubert ab pergamí y en lo llarch del llom: *Histh« del Rei Do Iayme.*

«*Historia del* | *molt alt y invictissim sor* | *lo Rey Don Jayme de Arago primer de aquest nom* | *cognomenat lo gran conquistador* | composta y ordenada per lo mateix Rey q. la escrigue de sa propia | ma».

Segueix un gran escut de Catalunya pintat de groch y vermell.

«Escrita en Barcelona per Jaume Farrera | studiant natural de Granolles en lo any 1619 | Per orde y manament del Sor Jaume Ramon Vila | sacerdot».

A un costat, lo segell en negre d'En Vila, que com en los altres manuscrits citats té tot lo valor d'un *ex-libris*.

(2) Serra y Postius.—*Prodigios y Finezas de los Santos Angeles*, n. 481.

(3) Loc. cit., pàg. 258.

La primera es la vinyeta que representa lo convit que a Tarragona oferí a Don Jaume, En Pere Martell, abans de la Conquesta de Mallorques: lo Rey en taula apart ab un anap a la mà dreta y un cavaller agenollat enfront d'ell: set cavallers, dos d'ells, ab barba, entaulats, y damunt la taula, vaixèlla y recapte; entre los comensals hi manca un cavaller, car, segons lo text, eren nou sense contarhi lo Rey. La segona làmina fa referença a la conversa que'l Rey tingué en lo terrat o pati d'Alcanyiç, abans de la Conquesta de Valencia, ab lo Mestre de l'Espital y D. Blasco Dalagó: N'Uch de Fuylarquer està flectat d'un genoll davant lo Rey; un personatge sense barba, qui deu ésser del seguici o servey d'algun d'ells, porta en la mà dreta una escona o llança curta; y com qu'estaven «jugan e deportan» hi ha pintats sengles falcons en llibertat. Lo copista de la Crònica Reyal també volgué que constessin imatjats los actes inicials de les dues conquestes qu'inmortalisaren l'alt En Jaume.

Sacerdot exemplar, no sentía la passió política local: les lluytes entre les faccions de Nyerros y Cadells, llavors rohentes y enverinades, li repugnaven molt y blasmava els uns y'ls altres, com ho palesa en la *Vida del Canonge Pere Font,* llibre manuscrit de sa propia mà, que començà lo dia 10 d'abril de 1614, acabantlo lo dia 3 d'abril de 1615, y que existeix en lo Arxiu de la Catedral (1). En lo cap. 9 (2) (fol. 16-g.) explica que a últims de juny de 1591, Mossèn Pere Font marxà de Vich hont residía per ésser familiar del Bisbe, a pendre possessori de la Rectoría de Tàrrega, y mitja llegua abans d'arribarhi, li isqueren al camí un escamot de bandolers que ja teníen noticia de la sua provisió en la dita rectoría y vinguda en ella y li feren moltes festes y grans ofertes de que'l serviríen en tot lo qu'ell los volgués utilisar. Lo novell rector los rebé ab molta caritat y amor, com solía ferho ab tothom, y també se'ls oferí en tot lo que a ells los convingués mentres fos a gloria de Deu Nostre Senyor y benifet de llurs ànimes. Los bandolers, agrahint y acceptant l'oferta, li feren la

---

(1) «*Vida del Illustre y molt Reverent Sor. Pere Font Sacerdot Doctor en Sancta Theologia y Canonge de la Sancta Iglesia Cathedral de Barcelona.* Composta y escrita per JAUME RAMON VILA Sacerdot. — Dirigida al Molt Illustre y Insigne Capitol dels Canonges de la mateixa Cathedral Iglesia de Barcelona.»

Manuscrit de 109 folis (295 × 200 mm. pap., 216 × 144 mm. caixa), que contenen 40 capítols. Relligat en pergamí ab fermalls de metall. Arxiu de la Catedral, sala 1.ª.

(2) «*De com lo Canonge Pere Font envia en Roma pera traurer les bullas de la Rectoria de Tárrega, las quals habent rebudes ana a la residencia de ella.*»

requesta que declaras sa voluntat per a què millor y ab més llibertat lo poguessen servir, ço es, que'ls digués si volía ésser Nyerro o Cadell; y en aquest punt de la narració, diu l'autor en un parèntesi: «que son dos bandols molt perniciosissims que lo dimoni permetent Deu per castich de nostros peccats ha moltissims anys ha inventat y fomentat en Cathalunya, los quals han causades y causen grandíssimes morts, robos y altres innumerables danys».

La prodigalitat de detalls quan parla del pròxim, se converteix en mesquinesa quan d'ell se tracta: tan poca afició a parlar de sí mateix, tanta modestia, dificulta que's puga saber de certa ciencia la seva edat y a ésser possible s'ha d'obtenir aquest testimoni biogràfich per deducció. En la obra manuscrita anteriorment citada, (1) fa constar que quan lo qui després havía d'ésser lo Canonge Dr. Pere Font, estudiava teología en lo Colegi de Betlem de Barcelona, foren sos amichs íntims y condeixebles, els seus comarcans (car ell era fill de Sant Llorens de Bascanó) Mᵉ Joan Vila, de les Fonts y Mᵉ Raphael Cols, de Olot, preceptor aquest últim d'En Jaume Ramon Vila, qui ens explica que als après dinar dels dies de festa y oides vespres, els tres estudiants teòlechs y llurs deixebles, anaven a passejar als Caputxins o a Jesús y algunes vegades, ben poques, a mar. Are bé: Mossèn Pere Font acabà la Teología l'any 1588 y tenía llavors 24 anys, com diu lo seu biògraf; altres tants ne devíen tenir, si fa no fa, els seus condeixebles. Y els minyons, entre ells En Jaume Ramon Vila, devíen contarne no menys de 13 a 14, car el nostre heraldista ja havía cantada missa l'any 1600, com així ho indica, atribuintli la dignitat de prebere, la portada d'el manuscrit existent en la *Biblioteca Nacional de Madrid* (2) y qu'es una copia que l'any 1632 feu En Diego Monfar, d'una altre copia que, com se's dit, havía feta l'any 1600, En Jaume Ramon Vila, de uns manuscrits existents en lo Arxiu del Monastir de Ripoll.

Segons En Serra y Postius en les *Prodigios y Finezas de los Santos Angeles* (número 485), En Jaume Ramón Vila morí a Barcelona el dia 6 del mes de janer de l'any 1638, essent soterrat per disposició testamentaria en lo Monastir de Sant Jeroni de la Murtra. Lo mateix Cronista y En Torres Amat que foren hostes de l'esmentat Cenobi, llegiren demunt una llosa qu'en lo sòl del tem-

---

(1) Obra cit. Cap. 5: «*De las casas ahont estigué lo Canonge Pere Font los 8 anys que estudia en Barcelona y lo bon exemple de vida que en totas ellas donà y en la que se exercità en tot aquest temps*».

(2) Vegis l'Apèndix I.

ple cloia un vas funerari, lo següent epitafi: «*Hic requiescit corpus Iacobi Raymundo Vila Presbiteri, qui obiit die VI mensis januarii MDCXXXVIII cujus anima requiescat in pace*». La Modestia que l'acompanyá en vida, quedà vetllant les seves despulles.....

* * *

Tots los textos originals de les seves obres estan escrits en català: delicat homenatge al verb de la terra qu'ell tant estimava y que'n aquells temps estava en plena decadencia dintre del propi payral: bandejat dels palaus senyorials y menyspreuat per la burgesía, tingué d'aixoplugar-se en les cases humils de la ciutat y al redós de les llars pagesívoles. Els intelectuals, molts d'ells amichs y companys del nostre autor, havíen claudicat, y deixantse portar per la corrent, en holocauste a la moda, sacrificaven la dignitat llur, mentres qu'ell conservava éntegres les seves conviccions y els seus amors: la venta-fochs sempre fou considerada princesa per En Jaume Ramon Vila. Y es que sentía la devoció a la Patria tal y com deu sentirse: estimant y respectant lo passat d'una manera instintiva, venerant les seves lleys y costums y tradicions ab fervorós entusiasme, sense que l'apaibaguin les novelles institucions, les costums exòtiques importades, l'exemple de alienes innombres claudicacions, la cupiditat d'or y de dignitats y per pertànyer a una minoría exigua, la basarda del ridícol.

Realment hi havía llavors a Catalunya una minoría protestataria migrada, de la que En Vila formaba part; lo que vol dir que'l foch no estava apagat del tot y que l'assimilació de l'exotisme no's feu sense refrèchs ni ab unanim beneplàcit: bona prova en foren, entre moltes, els versos d'un altre incorruptible, En Francesch Calça, llegits en la Canonisació de Sant Ramon de Penyafort, que començen: «Los catalans perque dexàm la llengua?» (1) y les bregues y aldarulls entre monjos catalans y castellans que retrunyien per les serralades y afraus de la montanya montserratina. Aquests espurnichs, més tart y en diferentes èpoques, esdevingueren fogueres, que no es tan fàcil violentar la naturalesa, ni vulnerar els drets d'un poble devot de les seves tradicions, de les seves costums y de les seves lleys.

L'entusiasme y ferma convicció d'En Jaume Ramon Vila,

---

(1) Moliné y Brasés: *Setanti, Avisos de Amich.*

que constitueixen pera lo patrici un estigma d'honor, el perjudiquen com historiayre, car alguna vegada, instintivament, sense heuren esment, pot més en ell la virtut patriòtica que la ciencia històrica, y aplica a la seva obra el mètode subjectiu, cayent precisament en defectes qu'ell mateix censura, ab rahó, en altres autors, com per exemple, N'Esteve de Garibay y En Geroni Çurita, l'eminent historiayre aragonès. Especialment a l'Esteve de Garibay, lo tracta fins ab desconsideració, demostrant que guarda envers ell un pregon ressentiment: en lo Pròlech de la Crònica Reyal copiada per lo seu criat estudiant, acusa a Garibay de maliciós y apassionat, quan escriu en favor dels castellans y navarros, y lo nostre Vila, esmenant una omissió del copista o posanthi una adició, afegeix al marge ab la sua mà: «y en contra dels cathalans». En lo *Tractat d'Armoría*, descriu les Armes del Regne de Granada (tomo IV, llibre primer, fol. 260 r.), y demostrant que Iliberis no es Granada, manifesta que Eliberi estava «a dos lleguas de Granada com ho diu Garibay (que en axò se li pot donar crèdit) axi per no esser asso perjudici dels castellans ni honra dels cathalans, de las quals cosas está ell sempre molt selós...».

La veritat en la Historia constitueix per ell una obsessió, car, ademés de lo que repeteix qualques voltes en lo text del *Tractat d'Armoría*, ne parla sempre que l'ocasió se li presenta. En lo Pròlech aludit, de la copia de la Crònica del Rey En Jaume, hi ha aquest fragment interessant:

«Com lo mes principal y necessari que en la Historia se requereix y la que li dona mes lustre y ser: sia la veritat, del que en ella se tracta; perque com diu lo filosop, es la Historia una narració verdadera de cosas succehides en diferents temps; llum de la veritat, testimoni cert del temps, vida de la memoria, y memoria de la vida; y verdader nuncio y descubridor de la antiquitat; faltantli la veritat, li falta tot lo ser que ella pot tenir; y nos pot dir Historia sino faula y ficció. Per estas causas, y per averiguar algunas Historias de Espanya, en particular de la Corona de Aragó, he fetas moltas diligencias, en envestigar per Arxius y altres parts ahont sabia que estaban escripturas y memorias antiguas y autenticas; trahentne de ellas copias de Actes y escripturas de cosas succehidas en altres temps en estos Reynos, per causa que entre alguns Autors que tractan dellas, he trobadas moltas varietats, dissimulacions y contradiccions (per no dir falsedats) en particular en cosas, que tocaran a bona memoria de nostra Nació Catalana y de nostres Reys y Senyors naturals, dexant de dir de tots

estos moltas cosas honrosas, que en rahó de verdadera Historia estavan obligats a dir: trastornant y variantne altres, que de alguns Autors tinch casi per impossible queu ajen fet per ignorancia sino per sobrada malicia....» (1).

Com a censor episcopal dona l'opinió que li mereix l'obra històrica de fra Diago: «m'apar un llibre de molta y verdadera Historia, sercada y averiguada ab extraordinari treball entre verdaders y graves Historiadors, dels quals ab lo estudi y cuidado que ha tingut en mirar actes y escripturas authenticas per molts Archius y altres llochs de Cathaluña, ha descubertas y tretas a llum moltas cosas que altres authors per faltarlos esta diligencia no han fet fins lo dia de vuy. Y encara que en tot lo historial aporta aventatge a molts Historiadors axí antichs com moderns : pero en lo que toca a averiguar anys, Actes y Autors tinch per cert que pochs se li poden ygualar....» (25 agost MDCII) (2).

De l'advertencia preliminar posada a la copia de l'obra de D. Antoni Agostí:

«No he servat jo en fer copiar aquest llibre, tanta puntualitat com ab altros que he fets escriure: perque los quaderns que lo dit Albanell — Galceran Albanell era un cavaller parent de l'arquebisbe Antoni Agostí — me dexá, no eran lo Original del Author d'ells, sino transumpto; y en aquell, ab algunas addicions, de agena ma: en particular ab los titulars: entre los quals ni habia alguns que en temps del dit Don Antonio Agostí, no debien esser erigits en títols: y per esta raho me ha paregut fer lo matex. He volgut fer esta nota per al lector, perque si acas tenia noticia del Original, no fes maravella, de las addicions de aquest...» (3).

Y per acabar ab los Pròlechs o Proemis, donaré tresllat d'una part del que posa a la copia de la *Crónica de Cavallers cathalans* d'En Tarafa:

«...Algunas faltas de Historia se trobaran en ell: las quals, estiguí ab pensament de corregirlas, en lo cos de la matexa Historia: jo determinim (y a copiar ab fidelitat) de dexarlas estar y notarlas al marge; com en alguns llochs del prnt llibre se trobara y axi lo lector, prengue ma bona Voluntat: y corregesca las que mes avant (de las que jo y he notades) y trobara: en particular

(1) Loc. cit.

(2) Fra Francesch Diago.— *Historia de los victoriosísimos antiguos Condes de Barcelona.*

(3) Loc. cit.

aserca de la Ortografia y faltas de lletras que per no esser molt bon Gramatich lo escriptor dell (que era un criat meu) y estar jo molt ocupat en lo sobre dit llibre de Armoría que estich fent; ni ell lo sabe ben escriurer ni jol pogui ben corregir: y axi en tot me somet a la correcsió del benevolo y discret lector.

He volgut fer esta nota, y advertiment al lector: y a que sapia de hont lo he tret il estim en lo que es rahó: y esser de tant bon autor que com fonch molts anys arxiver de la Seu y mira moltas escripturas, en lo Arxiu real y en altres parts: escrigué ab mes puntualitat que molts altros» (1).

Se han de fullejar els manuscrits d'En Jaume Ramon Vila per a capir la seva extremada meticulositat en punt a veritat històrica; es intransigent àdhuc en petits detalls, insignificants, sense cap mena d'importancia, com tampoc tolera que s'alterin o se modifiquin els cànons de l'Heràldica. Ell, respectuós, no invadeix el camp de l'autor que transcriu; se limita a ferli les seves observacions desde el termenal, en forma de notes marginals aclaratories o que corretgeixen, afegeixen o rectifiquen el text. Semblants notes, les havem trobades en les copies que feu fer de les obres d'Heràldica d'En Tarafa y de D. Antoni Agostí, escrites de la seva propia mà, com escrivía també les Portades, els Pròlechs y les Rúbriques, deixant lo demés al copista, excepció feta de la descripció *dels de Vila* d'el Tarafa, com havem dit abans.

La copia de la Crònica existent en la Universitat també conté anotacions fetes per ell mateix. Se coneix que la costum de margenar la tenía arrelada, lo que proba que llegía els llibres que tenía, que prenía interès en lo que llegía y que concientment no tolerava errades; y també proba que qualques vegades per la seva ingenuitat y senzillesa, lo que'l cor sentía ho trametía a la ploma, evidenciant ab això, que àdhuc ab tots los seus coneixements especialisats, hauría fet un pèssim diplomàtich, car, llavors com ara, la pitxor enemiga de la diplomacia era la sinceritat.

Heus-ací alguns exemples de les notes marginals que posa a l'obra d'En Tarafa:

Quan l'autor parla dels Armengol d'Urgell (fol. 58 r.): «lo present Autor s'ha errat assi ab lo catalogo dels dits comtes». Comte d'Ampuries En Ramon Berenguer, segon d'aquest nom: «Erres lo autor que aquest comte no s'ha de dir Ramon Berenguer, sino Joan» (fol. 75 r.).

---

(1) Loc. cit

D'un altre Comte d'Ampuries: «Altro erro de l'autor que aquest comte de qui ell no troba lo nom es per causa que tal comte no hi hagué» (fol. 75 g.). Com a armes dels Llupià, posa En Tarafa: «Lo camper de güella. Mont florea y florena d'Or» y replica desde lo marge En Vila: «Aquestes armes son dels Monsorius que los Llupians fan una Creu Pomea de güella en Camp d'or y sus ella altra de or» (fol. 186 g.). En lo escut dels Montoliu hi ha un camp de güella, mont d'or sus al cap un arbre de sabba (fol. 210 r.); al llegir aquesta heretgía heràldica la rectifica fent de definidor : «No pot esser lo arbre negre si lo camp es vermell.»

També en l'obra d'Antoni Agostí, *Tractat de Armería*, hi troba errades: «vays vermells y grochs», que havíen d'ésser blaus y plata (fol. 8 r.): «la celada de ple no la pot fer sinó Rey» (fol. 15 r.) «d'escuder no pot fer celada en Catalunya, en Aragó si» (fol. 15 r.). Entre aquestes minúscules rectificacions, n'hi ha una de concepte en lo Diàlech segon *de las armas de los linages de sangre Real.* L'autor afirma que *hermano mayor del Rey don Martín fué el Rey Don Juan el primero de Aragon aunque de diversas madres*: y respon amatent En Vila: «enganyas que los Reys Don Joan y Don Martí tots foran fills de una mara» (fol. 27 g.).

Les notes següents són de la Crònica Reyal citada:

En la Cort precursora de la Conquesta de Mallorques s'alça a parlar Don Nuño Sanxes «qui fo fiyl — diu lo Cronista y repeteix lo copista — del Comte de Barçalona» y En Jaume Ramon Vila observa: «Assi y ha erro del copiador que per posar fill del comta de Rosello ha posat de Barcelona» (fol. 29 r). Passa lo Rey una nit d'insomni en lo Puig, perquè no's pot acabar que molts cavallers vulgan retornasen: «y pensam nos que haviem a fer ab mala gent, car el mon no ha tan sobrer poble com son cavallers», diu lo Rey; y En Vila fa que'l lector s'hi fixi escrivint en lo marge: «paraules notables del Rey» (fol. 99 r). Valencia es presa: «e pertal que sapia hom quan fo presa Valencia fo la vespre de St. Miquel e l'any de M.CCXXXIX». Però com que de Sant Miquel n'hi ha més d'un, el nostre heraldista no vol que's dubti y escriu: «lo dia ques prengué Valencia fou lo de St. Miquel de Mayg» (fol. 114 g.). Los Richs homes valencians qui teníen serrahins, se resistíen a què lo Rey los bandegés pel perjudici que'ls hi causava. Y observa En Vila: «Nota que ja en temps de la conquista no volien los barons que los moros isquessen del regne de Valencia» (fol. 135 g.).

* * *

Si ell trobà tares en los altres, no crech pas que tingués la convicció d'ésser perfecte. Com tota obra humana, l'obra d'En Jaume Ramon Vila té defectes y aquests obeheixen a què en aquella època els estudis históríchs no havien assolit, de bon tros, la perfecció d'ara, mercès a la qual s'han esvahides moltes llegendes y prejudicis que llavors eren articles de fe: y també obeheixen aquets defectes, com ja havem observat, a la exaltació, a l'entusiasme que experimenta l'erudit heraldista quan se tracta de la terra nostrada.

A guisa de Proemi a l'explicació de l'origen y principi de l'escut de les armes del Comte Guifre y sos successors, demostra com los antecessors d'aquell foren propietaris del Comtat de Barcelona per los Reys de França ab dret y propietat hereditaria molt limitada y ab feu grave per reservarse aquells Reys molta senyoría y jurisdicció en aquesta terra, y donantne d'altra part molta, ab exempcions, als naturals d'ella per los grans privilegis que'ls concedíen, d'hont ha tingut principi «lo govern Republic de Barcelona y Cathalunya que es lo major y de mes grandesa y llibertat que ningun altre de quants se te noticia, perque es cert que may y ha aguda republica en lo mon ni de present si troba que essent subjecta a Rey y Sor. particular com ho está Cathalunya, tingua tanta exempció y llibertat, ab tanta abundancia de privilegis com te ella» (1).

Fa l'elogi del poder limitat y paccionat dels Sobirans y del dret dels ciutadans y després de donar tresllat y comentar dos documents de Lluís lo Piadós concedint privilegis, que copia dels *Annalium et Historiæ francorum* y qu'existeixen, segons diu, en lo Arxiu de la Seu de Narbona y un de Carles lo Calvo existent en lo Arxiu de la nostra Seu de Barcelona (2), acaba dient: «Ab estos tres actes se veu clarament esser veritat tot lo que en esta narratio se ha dit, en particular lo que se ha notat y advertit antes de la escriptura dells ab altres coses que dels matexos actes se poden entendre y collegir clarament, ab los quals se refutan moltas opinions de Authors que tractant de las cosas de Cathalunya y

(1) JAUME RAMON VILA: *Tractat de Armeria*, Ms. Tomo IV, Llibre primer.— fols. 34 y següents.

(2) ARXIU CATEDRAL BARCELONA, *Libri antiquitatum*: Liber I, folium I, Documentum I.

D'aquest document ne publicà un facsímil en lo vol. IX de la seva obra «*Notes históriques del Bisbat de Barcelona*», l'erudit arxiver Mossèn JOSEPH MAS Pbre. El document està reproduit en lo tractat de FRA DIAGO, *Historia de los victoriosísimos antiguos Condes de Barcelona*, Cap. IV, llibre 2, fol. 58.

del origen y principi dels privilegis y llibertats de ella, y com esta terra no es petxera ni tan subjecte com les demes altres de Hespanya: dels quals alguns per descuit quisá voluntari; o per malicia; altros per haberse fiat en lo que trobaven escrit per los authors predecessors a ells, sens averiguar la veritat en est cas, an ditas cosas molt erroneas en esta matheria y lluny de la veritat, y an volgut posar sospita en lo verdader y sert; y referir per opinió: lo que era veritat manifesta y clara, mesclanto ab cosas y Historias apocrifas y sospitosas...» (1)

Axí com en los pobles hont hi ha diverses religions la devoció dels respectius confessionals es més ferma y més austera qu'en los pobles en los quals sols es permesa una sola religió, també hont existeixen diferentes polítiques fonamentals de sentiment, els qui les defensen mantenen més encès lo foch sagrat de les conviccions llurs y aprofiten tots los moments per a exteriorisar lo llur criteri, especialment los qui romanen en un ostracisme voluntari. Es per això qu'En Jaume Ramon Vila, qui vivía en un medi desnaturalisat y entre mig de desarrelats y abúlichs, se val en les seves obres de totes les ocasions per a proclamar la seva forta catalanitat y ho fa tant més, per ésser un tradicionalista vençut y convençut, un inadaptat a les externes institucions, com ho demostra en lo qu'escriu.

En lo Pròlech ja citat de la Crònica del Rey En Jaume, comenta les «altes y heroicas virtuts de que aquest Rey fonch dotat de la lliberal ma de Deu omnipotent les quals foren tantas y tan aventajades que ab dificultat se poden referir en particular las de les armes y lletras que com es cosa certa y molt comuna que apenas estas dos raras vegades se troban juntas en un subjecta, pero ab tot lo valor y sabiduria de aquest Rey Don Jaime fonch tan gran que las sabe exercitar y aiuntar las ab si de tal manera que mai en ell tingueren repugnancia la una ab altra com en altres subjectas la tingueren molt gran perque naturalment que repugnan estas dos virtuts per causa que la una vol que lo qui la posaeix sia persona molt desocupada de tota manera de negocis y bullicis de mon y donada a la soledat y estudi de las lletras y l'altra demana lo subjecta bellicos y occupat ab gran experiencia en varias y diversas cosas com tot mes llarga y manifestament se veurá en lo discurs del pnt. llibre a mes del que l'experiencia quotidiana que d'aço tenim nos enseña pus un Rey tan bellicos y de tan gran valor y animo que tota sa vida passa ab grans guerras y peleas conquis-

(1) Loc. cit. Tomo IV, Llibre primer, fols. 38 y següents.

tant tants Regnes de poder de Moros com ho testifican las de Mallorques, Valencia y Murcia y aço sens ajuda ni valensa no sols de altros Reys y Prínceps veyns seus, lo que aquells no saberen may fer com ho manifestan la batalla de Ubeda y conquista de Almeria, Cordova, Murcia y altres...».

Descrivint les armes de la Santa Seu Apostòlica y Iglesia Romana, que'n principi foren les dos claus de Sant Pere, l'una d'or y l'altre de plata, totes en camp vermell, fa constar que mes avant, com a senyal d'ésser lo Pontífex Bisbe de Roma, s'hi afegí un gonfanó fet a modo de Pavelló, que significa bandera, portat al cim d'una llança. Aquests gonfanó y llança són llistat l'un y entorxada l'altra de groch y vermell, colors que prengué y adoptá per a dites insignies lo Papa Inocenci III al fer gonfanoner de la Iglesia a Pere lo Catòlich.

A continuació explica les armes de la Sanctetat del Papa Paulo V, y ab motiu de parlar de la sua elevació al Pontificat fa l'elogi del novell Pontífex recordant a l'ensemps que lo Principat de Catalunya deu estar d'enhorabona perquè la casa y llinatge dels Burguesos de la qual devalla S. S., encara que domiciliada a Roma y ab lo nom arromançat en Italia, es d'origen català, essent lo seu escut inicial l'àliga negra en camp d'or, si bé que al passar de Catalunya a Italia la familia dels Burguesos, devía emparentar y succehir en aquelles terres ab alguna casa principal que feya les armes del drach alat, de color d'or, en camp blau. Per est motiu, l'escut de Sa Sanctetat Paulo V està compost, en la part superior, l'àliga negre en camp d'or, y en la part inferior un drach alat de color d'or en camp blau. En aquest mateix capítol dóna tresllat de la lletra (1) que ab motiu d'ésser originari de la terra nostrada, els Consellers de Barcelona li trameteren mitjançant lo sacerdot barceloní resident a Roma March Antoni de Navel. Aquest March Antòni de Navel, com havem apuntat anteriorment, era lo més antich y major amich que havía tingut en aquest món lo nostre historiayre. Després de la lletra indicada dóna també tresllat de la resposta pontifical, regoneixent S. S. l'origen català del seu llinatge. (2)

En lo exordi que dedica a la descripció de les armes de tots los Reys y Prínceps qui són exits de la casa Reyal dels Comtes de Barcelona y Reys d'Aragó, per a regir y gobernar altres Regnes y

---

(1) Vegis l'Apèndix II.
(2) Vegis l'Apèndix III.

Estats fòra d'Espanya, per rahó de conquestes, casaments y altres successions, fa l'elogi de la gran felicitat y bona sòrt de l'antiquíssima casa y successió dels Invictíssims Comtes de Barcelona, pus ells y llurs descendents arribaren a senyorejar tantes y tan grans provincies y Regnes, per la qual cosa tingueren ocasió d'afegir y mesclar altres armes Reyals en l'escut reyal dels Comtes de Barcelona. d'ahont tenen son principal y més noble origen y sang los Reys que avuy ho són de tota Espanya com verdaders y llegítims descendents que són d'aquells (1).

Prologa los capítols que'n lo Tomo III fan referença a les armes de tots los abadiats Benets claustrals y los que del seu temps existíen en lo Principat de Catalunya: estudía les causes que més contribuiren a la decadença de l'ordre y a la falta en ella de persones doctes y espirituals y diu: «Aumentas apres molt esta falta en esta relligió per haber faltat en los Reys y Senyors de Cathalunya la successió y sanc cathalana derivada dels Primers Comtas de Barcelona y Reys de Aragó fundadors de estos Monastirs, que finí ab la mort del Rey don Martí y la abssencia apres dels decendents de estos princeps causada per lo casament dels Reys Catholichs, per esser los Reys en sos Regnes y estats com lo sol en aquest mon que a tot dona ser y conservació y respective fan lo matex los Reys en sos Regnes» (2).

Ab quina unció devota y ab quin anyorament devía pintar lo camper escaqueta d'or y de sabba que constitueix les armes del Comtat d'Urgell!... «Fonc tan gran la successió y continuació que tingueren en son llinatge y casa los comptes d'Urgell, que apres de la Real, en Cathalunya ninguna ha durat tant com aquesta, de las que isqueren de la casa Real, y aguera durat mes y quisá duraría encara, si lo Rey D. Ferrando Primer y lo Real D. Joan segon son fill no haguessen empresa tant de proposit la destrucció della, com la emprengueren perseguint y acabantla per totas las vias que pogueren pero no tenen ells tant la culpa, com la tingueren y tenen encara y molt gran los electors que en la vila de Casp ellegiren en Rey d'Aragó al dit D. Ferrando llevantla tant quantra tot dret y justicia al sobredit D. Jaume Compte d'Urgell a qui per línia y successió tocave directament aquest regne». (3) En aquest mateix capítol y en lo segon corondell del foli 206 r. accepta sense

---

(1) Loc. cit. Tomo IV, Llibre primer, fol. 95. r.
(2) Loc. cit. Tomo III, Llibre primer, fol. 48 r. y g.
(3) Loc. cit. Tomo IV, Llibre primer, fol. 205 r.

dubtes l'assassinat d'En Jaume d'Urgell «...y aprés lo Rey Don Joan segon fill del sobredit Ferrando al cap de 20 anys ço es lo primer de Juny del any 1433 lo mata, o feu matar en presencia sua, estan pres aquest comta en lo Castell de Xativa del Regne de Valencia...».

* * *

Es tot lo *Tractad d'Armoría* qu'exhala idèntich perfum d'augusta catalanitat: tot ell es un Psalteri de lloanços a la Patria!. Però hont esclata ab més fervor lo seu sentiment catalanesch y la ferma devoció a la nostra terra, es quan se sent corferida la seva dignitat nacional veyent preterides a les de Castella les senyals del nostre llinatge. Ell no tolera l'ofensa greu inferida a les Armes del Reyalme d'Aragó, y s'esforça en provar, insistint y repetint conceptes y arguments, lo major dret que tenen d'estar en l'escut Reyal dels Reys d'Espanya a mà dreta de les armes Reyals de Castella.

Desenrotlla la seva tesi en 20 discursos, y per l'exordi pot deduhirse la tònica del contingut dels mateixos, dedicats tots ells a escatir per menut les rahons històriques, jurídiques y diplomàtiques, pertanyents a quiscuna d'abdues parts, esgranantles detallada y ordenadament, sense eufemismes, ab llenguatge clar, a voltes irònich, enèrgich sempre.

«Per haber pintades en los Escuts Reals dels Reys, don Ferrando segon, Dona Joana sa filla, Don Charles Emperador son net y Don Phelip primer son besnet (1), las armas Reals de Aragó y Sicilia a ma dreta de las de Castella y Leó: y per no estar usat de pintarse desta manera sino al contrari, so es las de Castella y Leo a ma dreta de las de Aragó y Sicilia, me a paregut aportar en lo present lloch (antes de entrar en lo tractat de las armas dels Reys y Princeps qui isqueren de la casa de Aragó pera regir altros regnes y estats) lo que en la esplicació del escut Real del Rey Don Ferrando segon de aquest nom cognominat lo catolich se promete y axi per esta rahó y pera declarar també lo gran agravi ques feu als Invictissims Reys de Aragó y Comtes de Barcelona de inmortal memoria en posar les sues armes a ma esquerra de las de Castella y Lleó; y per consegüent a tots sos vasalls, se aporten en lo present lloch estos discursos, ab los quals se veurá clarament, quant gran fonch la sobergueria que feu la Reyna Dona Isabel muller del

(1) Ja havem advertit que Don Felip d'Austria no consta en lo casal d'Aragó.

Rey Catholic, y los castellans, en fer posar en los seus escuts Reals las armas de Castella y Leó a ma dreta de las de Aragó y Sicilia y la molta justicia que tots los Regnes de la Corona de Aragó tenim, pera no aportar, ni pintarlas de la manera que los Reys Catholichs, ni sos desendents los Reys de Hespanya las an usades, y usen de present: sino de la manera que en lo present llibre estan posades, lo qual llargament se prova ab los presents discursos.» (1)

Procuraré extractarlos y reduirlos a la més mínima expressió, deixanthi lo sentit sencer y sincer del seu contingut per a què no resultin disfreçats, ni esblaymats de color, ni atenuada la intensitat del concepte.

Comença explicant com per la feblesa y abulia malaltiçes del Rey Enrich IV de Castella, llurs vassalls l'estimaven poch y'l respectaven menys, arribant a rebelarse contra llur sobirà, quan aquest volgué que fos jurada per Reyna y successora sua en los Regnes de Castella, quan ell morís, la filla que li parí sa segona muller Donya Joana, y que segons fama pública no era filla d'ell, sinó de Don Bertrán de la Cueva, Duch d'Alburquerque y Majordom de la Reyna. Els castellans, contra el voler de son Rey, determinaren y acordaren elegir per Princesa y Senyora llur, aprés de la mort del dit Rey Don Enrich, a sa germana, la infanta Donya Isabel, filla de Don Joan segon y de sa segona muller Donya Isabel, filla de Don Joan, Infant de Portugal. Lo jurament y elecció se portà a terme ab consentiment del mateix Rey, qui després s'hi repensà, se'n penedí y pretengué anularlo.

Tement los subdits castellans que la inconstancia de llur sobirà pogués, temps a venir, perjudicar los drets que a la corona de Castella tenía Donya Isabel, determinaren maridarla ab qualque Príncep que per ses qualitats estigués en condicions d'ampararla y defensarla d'agressions, fixant los ulls en lo príncep d'Aragó Don Ferran, qui resultà elegit.

Fet lo matrimoni, al cap d'algun temps morí lo Rey Don Enrich, y llavors esclatà la guerra civil a Castella, entre'ls partidaris de Donya Isabel y los de la *Beltraneja*, probablement augmentats aquests per los descontents, que sempre existeixen, y'ls enemichs del príncep d'Aragó, que com a Rey y Rey foraster, devía tenirlos. Donya Isabel y Don Ferran, després de molts esforços, acabaren per imposarse, y feta la pau, morí poch aprés lo Rey d'Aragó Don

(1) Loc. cit. Tomo IV, Llibre primer, fol. 84 r.

Joan II, succehintlo en sos regnes, per lley d'herencia, lo qui ja era Rey de Castella per mullerament.

Y aparegué lo primer núvol en lo cel de la reyal parella: la hipòtesi de la successió dels regnes de Castella y de Lleó. Lo Rey Don Ferran pretenía succehir en ells, si per dissort morís la Reyna, no per lo casament ab sa muller, sinó mercès a la sua successió per dret propi, ja qu'era descendent per linia masculina de Don Ferrando, fill segon de Don Joan I de Castella, y la successió del fill major havía acabat ab Don Enrich son cunyat. La Reyna retreya en son favor, lo jurament dels castellans ratificat per lo Rey son germà, y ademés també afegía, que en la Casa reyal de Castella no hi havía cap impediment a què les dones regnessin. Aquesta disparitat de criteri, tan pregona entre los reyals contrincants, fou sotmesa al Consell Reyal de Castella que's declarà, com ja era d'esperar, en favor de la interpretació que donava al litigi la sua Reyna y Senyora.

Passada aquesta nuvolada, que llatzerà greument l'esperit de Don Ferran, qui devía començar a ovirar els inconvenients y humillacions a què s'exposa l'hereu, qui com un senzill cabaler fa de pubill fòra del terme, s'ordenà que'ls manaments y provisions y tots los demés documents pertanyents a coses jurídiques y líberas, axí les de Justicia com les de Gracia y àdhuc les de Guerra anessin en nom dels dos Reys, dient en tot: «*Nos los Reyes*», o bé: «*mandan los Reyes*». Aquesta disposició fou complerta ab tanta puntualitat y ab tanta exactitut, que res se feya, per mínim y per íntim que fos, sense la fórmula pluralisada. El poble ho comentà ab ayre sornaguer, fins el punt de donar ocasió a què un truà — segons diu de referencia el nostre autor—un dia que la Reyna havía parida una filla, exí del Palau cridant ab grans crits: «—*Los Reyes han parido, los Reyes han parido y están ya libres*».

Ademés també ordenaren les Corts, confirmant l'acord lo Consell Reyal de Castella, que en tots los documents, al nomenar los títols reyals y los demés apellidos y blasons que los dos Reys teníen, s'havíen d'interposar sempre: un d'Aragó y un altre de Castella. Però com les ordinacions se feren allí sense oposició, posaren sempre, primer lo títol de Castella que'l d'Aragó y més avant ordenaren que la composició y armoría de l'escut Reyal que los dos Reys teníen d'usar y que tenía de restar per a llurs successors, fos que a la part superior de l'escut posassen les armes de Castella y Lleó a mà dreta de les d'Aragó y Sicilia; y qu'en la part inferior hi posassen Aragó y Sicilia a mà dreta de Castella y Lleó; y després

de la conquesta de Granada, posassen al peu de l'escut Reyal la magrana.

Lo Rey consentí aquestes ordinacions y pragmàtiques per a conservar la pau ab sa muller y també per honrar la Casa de Castella d'ahont devallava per linia masculina, y diu En Jaume Ramon Vila: «Com lo Rey Catolich no tenia tant interes, ni sang ab la Casa Reyal de Aragó com feyen los Reys antichs, donabali poca pena y menos cuidado tot lo que en Castella se ordenava en perjudici de la Casa Reyal de Aragó.»

Mort a Salamanca lo príncep Don Joan son fill, sense successió de la princesa Donya Margarida d'Austria, llavors lo Rey Catòlich vegé clarament y ab tota sa cruesa los perjudicis que la seva debilitat havía ocasionat a los Regnes de la Corona Aragonesa; y al quedar viudo s'apressà a redressar lo que fos possible, fent desmembrar y desaparar la Inquisició de la Corona d'Aragó de la de Castella, y d'acord ab la Santa Seu instituhí per a tots los Regnes d'aquella, un Inquisidor general y un Consell d'Inquisició particular, independent en tot y per tot del de Castella: lo mateix feu ab totes les altres coses que abans estaven unificades entre'ls dos reyalmes. Persistint en aquest orient de separació, vingué lo mullerament del Rey Ferran ab Germana de Foix, de la qui tingué un fill que morí en l'infantesa, dificultantse axí el projecte acaronat pel Rey de divorciar les dues Corones, car aquell albat, al pujar al Cel, les uní y afermà en lo cap de Donya Joana.

Heus-ací, en extracte, los antecedents exposats en los sis primers discursos, redactats per a situar el llegidor, fentli avinent el *fomes* de la respectiva actuació dels Monarques Catòlichs y que pot sintetisarse de la següent manera: Autoritarisme despòtich de la Reyna y servil obediencia del Rey, malgrat la cèlebre divisa *Tanto monta.*

* * *

A continuació, explica com els castellans influiren en lo esperit dels Reys a l'objecte d'assolir lo lloch d'honor per a les llurs armes heràldiques. Fonamentaven la primera rahó en què l'origen dels Reys de Castella prové de *Don Pelayo*, fill, segons ells, d'una germana de *Don Rodrigo*, últim Rey goth d'Espanya; segonament, lo regne de Castella es major en terres y estats que'l d'Aragó. Les dues rahons són falses: *Don Pelayo* no fou parent, ni menys nebot de *Don Rodrigo*, fou solament un cavaller goth de nació, y per lo tant los Reys de Castella no tenen descendencia dels Reys goths; lo

monjo Gaubert Fabricio afirma que Don Pelayo era patge del Rey Vitissa (1). Però encara que *Don Pelayo* ho fos de nebot del Rey *Don Rodrigo*, los Reys de Castella no tindríen la precedencia, perquè *Don Pelayo* no succehía per sang ni per successió hereditaria al Rey *Don Rodrigo*, qui al perdre l'Espanya per culpa sua, perdé tot lo dret y preheminencies qu'en ella y per ella podía tenir, y per tant no pogué son successor, encara que fos estat de sa sang, y àdhuc fill llegítim seu, tenir la gosadía ni menys usar de les prerrogatives ni preheminencies dels Reys Goths d'Espanya.

En cambi, los Reys d'Aragó *post unionem*, tenen son principi y descendencia per linia masculina de Guifre Primer, comte de Barcelona, casat ab Dona Almira, neboda del Rey Pepí de França, y per linia femenina descendeixen de *Don García Ximénez*, primer Rey de Sobrarbe y Ribagorça, goth de nació y de sang reyal, segons afirmen lo monjo Gaubert (2) y Garibay (3). Ademés, los de Castella foren feudataris y vassalls dels Reys d'Oviedo y de Lleó y cap autor sab l'origen y descendencia d'aquests dos, ni ab qui casaren.

L'afirmació què lo Regne de Castella es de major potencia que'l d'Aragó es certa, considerant tan sols los territoris existents dintre d'Espanya, però cal tenir present los regnes y senyorius que possehí Aragó ja molt abans del casament dels Reys Catòlichs, mentres que Castella no possehí ni un sol palm de terra fòra d'Espanya y encara d'aquesta, sols ne possehiren boy la meytat, perquè los hi faltà sempre tota la Corona d'Aragó o sia: Catalunya, Aragó propiament dit, y Valencia; tota la part del Regne de Murcia que frontera ab Valencia y que fou sempre dels Reys d'Aragó, ni tampoch possehiren los Regnes de Portugal y Granada, que foren sempre de Reys particulars. Per altra part, los d'Aragó, a més de lo que teníen en Espanya, foren senyors de la major part del Llenguadoc y Galia Narbonesa, del Comtat de Provença y Senyoriu de Montpeller, ab los vescomtats de Carlades y Omelades; de part del Regne de Navarra y algunes vegades de tot ell; de les illes y Regnes de Mallorca, Menorca, Ibissa, Sardenya y Còrcega, y del Regne y Illa de Sicilia, ab bona part del Regne de Nàpols y aprés foren senyors de tot ell. Sens contar los ducats d'Atenes y Neopatria y altres terres y Estats en la Grecia, que possehiren per

---

(1) Gaubert Fabricio. — *Chronica de Hespanya*, Cap. I.
(2) Gaubert Fabricio. — Loc. cit.
(3) Estevan de Garibay. — *Compendio historial de Hespanya* Cap. VII lib. 25.

espay de més de 140 anys, ni sens los tributs y vassallatges que los Reys d'Africa feyen als Reys d'Aragó.

A més d'això, tot temps los nostres sobirans augmentaren llurs possessions per conquesta o successió, essent sempre major senyor y de majors estats lo fill que'l pare, desde Don Guifre primer d'aquest nom, comte de Barcelona, fins a Don Felip, fill de l'Emperador Carles V.

Aquestes adquisicions, aplegades ab lo valor per a conquerir y lo seny per a regir llurs sotmesos, ennobliren lo llinatge. Y com si no fos prou, augmentaren la qualitat d'aquest, no admetent en la familia, no tan sols a bastarts, ni particulars, ni dones de mala fama, ni filles de moros, encara que ja fossin batejades, per principals y filles de Reys que fossin: lo que no saberen fer los Reys de Castella ni'ls d'altres Regnes.

En lo que atany al valor de les senyals per sí mateixes, compara l'origen y descendencia de les divises o insignies dels dos escuts, y demostra a la seva faiçó, que'ls quatre pals de güella en camp d'or, són més principals y de major qualitat y mereixedors de major preheminencia que l'escut dels castells y lleons, perquè han sigudes més principals y de major estimació y respecte les armes que tenen origen y derivació de gestes y proheses, que no les denominatives dels Regnes y Senyorius.

Los Reys d'Aragó, per la llur devoció y obediencia a la Santa Seu Apostòlica, meresqueren lo títol de catòlichs y la prerrogativa d'ésser gonfanoners o senyalers de l'Esglesia; per això lo gonfanó, com més amunt havem indicat, està llistat de groch y vermell y'ls cordons de les bules plúmbees que ixen de la Cort Romana *in forma gratiosa* porten també los colors de la Casa Reyal d'Aragó, quin escut d'armes està encunyat en lo càlzer y patena ab què lo Sant Pare celebra lo Sant Sacrifici de la Missa, y en lo canonet d'or ab què sorbeix lo sanguis. Semblant honra y preheminencia jamay fou donada a ninguns Emperadors ni Reys del món, sinó tan solament, per son valor y merèixer, als Reys del Casal d'Aragó; honres, prerrogatives y preheminencies que no tenen origen ni principi de presumpció vana, ni arrogancia d'ells, ni tampoc d'ambició y vanitat de llurs vassalls y cronistes: com se veu clarament lo contrari ab les histories d'alguns altres Reys y Prínceps, que totes estan sadolles de vanitat y de blasons y apellidos que, sens fonament ni causa, donen a llurs sobirans. Si l'embaixador del Rey d'Espanya ocupà en lo Concili de Trento un lloch particular, sol y preheminent, separat dels altres embaixadors representants

de persones reyals, no fou pas per ésser representant del Rey d'Espanya: meresqué aquesta distinció tan excepcional, perquè lo seu representat, lo Rey d'Espanya, era successor dels Reys d'Aragó.

Y també cal afegir a aquests mèrits justificats, que'l Rey Don Ferran pot dirse que conquerí dues vegades el Regne de Castella: la primera vivint sa muller, quan els partidaris de la *Beltraneja* se revoltaren y no volgueren regonèixerlos com a Reys y Senyors naturals; y la segona, quan mort lo seu gendre Don Felip d'Austria y impedida de greu malaltía sa filla Donya Joana, aquesta no podía ni devía gobernar sos Regnes de la Corona de Castella: començaren llavors les bandositats en aquella terra, promoventse grans danys y rebelions, per no volguer regonèixer com a Rey y Senyor natural al mateix a qui, vivint sa esposa, havíen fet jurament de fidelitat. Ell era tutor y curador de la malhaurada Reyna sa filla, y no podía, segons els vassalls d'aquesta, intervenir en la governació y administració dels seus Regnes. Però lo que'ls castellans no volgueren concedirli de grat, lo Rey Ferran se vegé obligat a arrabaçar y ensenyorirsen a la força, y fins que morí seguí regintlos y gobernantlos: llavors fou quan prengué per empresa y divisa lo Jou y *Nyudo de Gordiano.*

Ensemps ab los fonaments històrichs, aporta altres arguments per a demostrar que les lleys, ordinacions o pragmàtiques que'ls Reys Catòlichs a soles, o les Corts, o'l Consell Reyal de Castella feren, manant posar les armes y títols d'ella a mà dreta y abans que les d'Aragó, no tenen en absolut cap valor y efecte, y per consegüent com a tals no deuen, ni poden ésser obehides ni guardades.

Una lley, per a que tinga valor y força, entre altres condicions, necessita les següents: que sia justa; que l'autor d'ella sia llegítim llegislador; que de la tal lley resulti pau y quietut en aquells que la tenen de guardar; que sia útil y necessaria al gobern per a hont se fa; y, per últim, que aprés d'ésser feta ab totes les condicions sobredites, ha d'ésser notificada y publicada jurídicament a aquells qui la tenen d'obehir y guardar.

Reuniren aquestes condicions y qualitats les disposicions encaminades a posposar les armes d'Aragó a les de Castella? La lley, per a ésser justa, no ha de perjudicar a tercera persona, en particular Comunitats, ni molt menys Regnes. Les lleys a què's fa referença foren en gran disminució y perjudici dels Reys y Regnes d'Aragó.

Si lo qui fa la lley ha d'ésser llegítim llegislador, cal que tinga

poder per a ferla: lo Consell Reyal de Castella, ni les Corts d'ella, ni tampoc los Reys qui feren les sobredites lleys y pragmàtiques, no eren llegítims ni illegítims llegisladors de la Corona d'Aragó, perquè no tenien tal poder, ja que'ls Regnes de la Corona d'Aragó són estats sempre distints y deseparats dels de Castella y de diversos Senyors.

Si les esmentades lleys fetes a Castella s'obehissen y guardassen en los Regnes de la Corona d'Aragó, en particular a Catalunya, seríen causa de grans inquietuts y danys, y com que no causen pau y quietut no són bones lleys.

Les mencionades lleys y pragmàtiques fetes en terra de Castella y totes les que d'allí surtin, no són necessaries ni menys útils a la Corona d'Aragó, per ésser diferents los goberns d'abdós Regnes; però, si no són útils a la Corona aragonesa, en cambi li són perjudicials, com ho demostra l'experiencia quotidiana.

Aquestes lleys, may foren publicades jurídica ni privadament en lo Principat de Catalunya, ni en altres llochs de la Corona d'Aragó, perquè no ho podíen ésser, per manca de les condicions que necessitaven per a serho.

Y, per últim, no s'ha d'oblidar que aquesta terra es líbera, y les lleys del gobern d'ella són lleys paccionades entre lo Rey y la terra, axí com sempre fou jurat y observat per tots los Comtes antichs de Barcelona y los Reys d'Aragó llurs successors; y ja abans d'aquestos, desde Carlemany, s'ha sempre observat. Per lo tant, lo sobirà de Catalunya no pot de dret, ni de justicia, ni altre per ell, fer Lleys, Pragmàtiques ni Constitucions per als catalans, fòra de Corts y celebrades dins lo Principat de Catalunya. En Ferran d'Antequera, quan fou elegit Rey d'Aragó, de fet també succehí en lo Regne de Sicilia: llavors, per a posar dins l'escut reyal d'Aragó y a la part esquerra les armes reyals del Regne de Sicilia, que ja anaven franjades y mixturades ab les d'Aragó, per la unió y dependencia que d'ell tenien, fou necessari lo consentiment y aprovació de les Corts generals d'aquestos Regnes. Donchs si això passà ab Ferran d'Antequera, molta més necessitat ne tenía En Ferran II, son net, per a posar a mà dreta les dels Regnes de Castella y Lleó que no teníen correspondencia, ni superioritat ab les de la Corona d'Aragó.

Com si no n'haguessen tingut abastament ab les lleys y ordinacions que's feren a Castella en temps dels Reys Catòlichs, ab tant perjudici per a nosaltres com honra per a ells, se queixa En Jaume Ramon Vila que, de son temps, ja no posaven los títols dels Reys d'Aragó en segon lloch, com s'havía ordenat en detriment d'aquesta

terra, sinó en tercer y encara en més baix lloch, dient: «*Nos Don Phelipe por la gracia de Dios, Rey de Castilla, de Leon, de Aragon, etc.*», metent l'apellido d'Aragó aprés del de Lleó y exceptats los Reynes de Sicilia (que'ls posen aprés de tots los de Castella), no nomenen cap altre apellido dels d'Aragó, posant en los de Castella tots los d'aquell Regne que comprenen debaix d'ell, com són: *Rey de Toledo, de Sevilla, de Córdova, etc.* Y acaba l'autor aquest argument, ab la mateixa rescobla ab què fineix tots los altres arguments y allegacions d'ordre jurídich: que les lleys, ordinacions o pragmàtiques, manant posar les armes y títols de Castella a mà dreta abans que les d'Aragó, no tenen cap valor y efecte, y no deuen, ni poden, ésser obehides ni guardades.

Senyors: No vull seguir usufructuant la vostra benevolença fent aquest treball interminable, aportanthi més testimonis trets de la mateixa mena y en adjutori de la meva tesi: ab lo indicat n'hi ha prou per a fer evident l'excelsa catalanitat d'En Jaume Ramon Vila.

Ja se que l'estudi que vos he llegit no es pas complert ni molt menys : es un escalaborn que si per ell tot sòl te moltes deficiencies, potser deficient y tot, contribuirà a estimular les recerques fent que surtin de les lleixes dels arxius y biblioteques, hont romanen dormits, novells documents que directa o indirectament façin referença al nostre historiayre, qui fou sens dubte una de les personalitats de més relleu que tingué la Barcelona intelectual de començaments de la XVII^a^ centuria.

Treurer de l'oblit a n'En Jaume Ramon Vila y ferlo estimar de nostres compatricis, es un deute que tenim envers l'eximi autor dels *aureos libros* d'Armoría, com acertadament los califica lo cronista Roig y Jalpí, y que són mereixedors, per la ciencia històrica qu'enclouen y àdhuc per les seves exaltacions, de portar per lema la llegenda famosa : *Sanctus amor Patriæ dat animum.*

Post scriptum:

Compost lo precedent *Discurs*, he tingut ocasió de fullejar una copia de la *Scriptura privada* feta treure per En Jaume Ramon Vila, recentment ingressada en la *Bibl. de l'Inst. d'Est. Cat.*, sign. 704:

Historia de Don Jayme de Arago Comta de Urgell segon de aquest

nom. — Hi ha pintat l'escut del Comte d'Urgell y l'imprompta dels Vila : senyal de què procedeix originariament de la seva biblioteca. «Escrita en Barcelona per orde de mi Jaume Ramon Vila Sacerdot en lo any de 1624». Manuscrit cubert de pergamí, 88 folis menys lo Pròlech (177 × 122 mm. paper, 145 × 90 mm. caixa).

Lo copista fou un seu criat : ell sols hi té de sa mà, la Portada ab l'escut del Comte a una sola tinta gris, el Pròlech y les notes dels marges, la majoría d'elles indicadores, com si fossin Rúbriques, de lo que tracta el text que respectivament tenen frech-a-frech.

Dono un tresllat sencer del Pròlech, (Apendix IV), per ésser una completa confirmació del concepte que'm mereix la personalitat política del nostre heraldista y al mateix temps perquè constitueix un document interessantíssim per a l'estudi històrich de les reivindicacions catalanes y un novell element de judici aportat als investigadors qui escateixen l'origen y fonaments de *La fi del Comte d'Urgell.*

APÈNDIX (1)

I

Biblioteca Nacional de Madrid: manuscrit procedent de la Biblioteca Reyal. Signatura: Secció de Mss. n.º 2013; conté 103 folis (223 × 163 mm. paper: 160 × 100 mm. caixa), relligats en pell vermella y un filet d'or en los plans; dues portades.

La 1.ª, en lo foli 1.r, ab la llegenda: *Genealogias dels comptes de Barcelona y Reys de Aragó abans y apres de la unió,* hi ha pintat un escut de Catalunya en groch y vermell, y continúa: *Tretas en lo any Mil siscents dels libres del archiu de Ripoll per lo Illustre Sor. Jaume Ramon Vila y en lo any 1632 copiadas per mi Diego Monfar y Sors.*

Lo foli 2.n conté, en lo bell mig, sols un segell rodó, empremptat en negre ab l'escut de Catalunya y l'exergue llatí indicant que pertanyía al braç reyal dels homes de paratge.

En lo foli 3.r hi ha la segona portada: *Genealogia Comitum barcinone ab antiquissimis libris monasterij Rivipulli abstracta per ad modum Rever. Dnum. Iacobum Vila Presbiterum mense Majo anno Millesimo Sexentesimo.* Segueix un escut groch y vermell com en la primera, y devall l'escut diu: *Genealogiam Comitum Barcinone describere cogitans quo primus comes obtinuit dictum comitatum deliberavi quodammodo necessarium fore; premittere que sequuntur.*

Zacarias Papa natione Grecus sedem incipit anno Dni. DCCXXXXI et sedit annis decem mensibus tribus diebus quindecim. Hic deposuit Regem francorum a regno suo eo quod erat inutilis et Pipinum patrem Caroli Imperatoris in ejus loco substituit.

Les rúbriques de l'obra són, ademés del títol, les següents: 1.ª (fol. 11 g.) *Alia rubrica Comitum Barcinone ab archivo Rivipullensi abstracta Per Admodum Reverendum D. Iacobum Raymundum Vila presbiterum mense et anno predicto que est ut sequitur.* A sota un escut com en les portades y devall l'escut les subdivisions o subtítols següents, escrits també en vermell: *Mironis filii. — De Senyofredo. — De Borrello. — De Raymundo Borrello. — De Berengario. — De Raymundo Berengario. — De Raymundo Berengario secundo huius nominis cognomento cap de stopas. — De raymundo Berengario tertio hujus nominis. — De Raymundo Berengario quarto hujus nominis principe Aragoniæ.* El text està tot escrit en llatí.

---

(1) Tot lo copiat ha sigut transcrit d'una manera textual adhuc les erra des, especialment manifestes en lo document I.

2.ª (fol. 21 g.) *Genealogia Comitum Barcinone Urgelli et aliorum Comitatum ab Archivo Monasterii Rivipulli a quodam vetustissimo libro pergameneo Scripto abstracta: a me Didaco Monfar et Sors cive honor. B^e Transcripta a quodam translato abstracto per admodum Rever D. Iacobum raymundum Vila a dicto archivo anno MDC est ut sequitur.* Els subtítols d'aquesta rúbrica, també en vermell, són los següents: *Incipit Prologus gestarum Comitum Barcinone Urgelli et aliorum.*

Iste liber ostendit veritatem Primi Comitis barcinone et omnium aliorum qui post eum venerunt et de ordinatione omnium Comitatum qui sunt in Catalonia et nomina et tempora illorum qui tenuerunt unus post alium comitatus et qualiter regnum Aragonum. Primum venit et qualiter fuit unitum comitatus Barcinone. Item posumtur in eo facta et gesta nobilia que fuerunt facta per reges aragonum suis temporibus et per nobiles comites barcinone.

Recupilatio de Guifredo Piloso qui primo habuit pro alodio Comitatum.
Finis hujus Genealogie recopilatio de sunyario primo Comite urgelli.
Recupilatio de mirone Comite Barcinone.
Recupilatio de Oliba Cabreta comite bisulduni et ceritanie.
Recupilatio de Senyofredo Comite Barcinone.
Recupilatio de Borrello Comite Barcinone.
Recupilatio de Hermengaudo Comite Urgelli.
Recupilatio de berengario Borrello Comite barcinone.
Recupi^o de 3° filio Oliba Cabreta.
Recupi^o de Olibano Epo.
Recupio de Guifredo comite Seritanie.
Recupilatio de Raymundo Berengario Comite Barcinone
Recupilatio de Hermengaudo Comite Urgelli.
Recupilatio de Guillermo Bernardo Crasso Comite Bisulduni.
Recupilatio de Raymundi comite Ceritanie.
Recupilatio de Raymundo Berengario comite Bare.
Recupilatio de Raymundo Berengario nobili comite barcinone et marchio provincie.
Recupilatio de nobile Raymundo Berengario comite Bar^e qui Rivipulli in sepulcro Argenteo est tumulus.
Recupilatio de Hermengaudo Comite Urgelli.
Recupilatio de Hermengaudo Comite Urgelensi.
Recupilatio de Geraldo de Capraria Comite Urgelli.
Recupilatio de pontio de Capraria Comite Urgelli.
Recupilatio de Alvaro de Capraria Comite Urgelli.
Recupilatio de Hermengaudo de Capraria comite Urgelli.

REGES ARAGONUM ET COMITES BARCINONE

Recupilatio de nobilis Ildefonso Rege Aragonum et comite bar.^e
Recupilatio de Domino Petro Catolico Rege aragonie et comite Bar.^e

Recupilatio de nobili Rege Jacobo Aragonium, Valentie et majoricarum a comite barcinone et domino montis Pesulani.

Recupilatio de Jacobo Rege Majoricarum et comite Rcilionis et Ceritanie ac Domino Montis Pesulani filii tercii predicti Jacobi.

Recupilatio de nobili ac serenissimo Domino Pedro Rege Aragonum cicilie Valentie et comite barcinone.

Recupilatio dominus Ildefonsi Regis aragonensium majoricarum et valentie et comites Barcinone.

Recupilatio de Jacobo 2.º rege aragonum comite Barcinone.

El text està escrit en llatí.

3.ª (fol. 82). Genealogia dels Comptes de Barcelona e dels Reys de Arago y de navarra feelment treta de altre libre antic del archiu de Ripoll per lo dit senyor Jaume Ramon Vila prevere en lo mes de Matg 1600 y per mi Diego Monfar y Sors ciutadà copiada lo any MDCXXXIJ.

REYS DE ARAGO Y DE NAVARRA

Del Rey Inygo Arista. — Del Rey Gartia inygo. — Del rey Sancho avarca. — Del Rey Gartia lo Tremolos. — Del Rey Sancho lo major. — De Ramiro Rey de Navarra. — Del Rey Sancho segon. — Del Rey en Pere. — Del Rey Amfós. — Lo Rey Ramiro lo frare.

COMPTES DE BARCELONA

Del Compte Guifre. — Del Compte Guifre Pilos. — Del Compte Mir. — Lo compte Guifre tercer. — Del compte Borrell. — Lo compte Berenguer Borrell. — Del compte Berenguer. — Del compte Ramon Berenguer lo vell. — Del compte Ramon Berenguer cap de stopa. — Del compte Ramon Berenguer tercer. — Del compte Ramon barenguer Princep de Arago.

REYS DE ARAGO E COMPTES DE BARCELONA

Del Rey Namfos lo cast. — Del rey en pere lo catolic. — Del rey en Iacme lo conquistador. — Del rey en Pere dels Francesos. — Del Rey Namfos lo larch. — Del Rey en jacme lo justicier. — Del Rey Namfos lo benigne. — Lo Rey en pere del Punyalet. — Del Rey Ioan Primer.

Die Sti Gregorij 1632 transcribere complevi ego didacus Monfar et Sors, hunc librum.

En català y llatí tots los capítols, excepció feta dels que fan referença a Lo Rey En Pere del Punyalet y al Rey Joan Primer, que són solament en català.

Acaba ab un segell de Catalunya rodó, pintat de groch y vermell.

II

Carta dels Consellers de Barcelona escrita a la Sanctetat del Papa Paulo Quint (1).

Smo. ac Baatissimo Domino Nostro Papæ. Beatissime Pater.

In magna totius orbis expectatione nihil gratius accidere poterat quante Sanctissime Pater preclaro amplissimi Cardinalium ordinis consensu ad sacro sanctum summum Pontificatus fastigium evectum esse, nam preter multa et magna virtutum Genera in Vestram Beatitudinem superna Dei optimi maximi benignitate collata quæ eorum animos allicuit, et præter insitam in nobis Sanctæ Romanæ Ecclesiæ observantiam qua mire de eius bono exultamus, est quædam singularis nostri animi in Vræm. Beatitudinis nomen propensio, quæ non exiguum honorem, et benevolentiam de Vª Bᵉ nobis pollicetur. Quam ob rem alacri animo, et in omnes letitiæ partes efuso Vestræ Beatitudinis pedes quam humilissime osculantes ad officia nostra solvenda procurrimus gratulamurque non tantum. Vᵉ Bⁱ et huic Principatus Cathaloniæ a quo non sine ingenti nostræ nationis gloria gens tua familiam ducit, sed etiam Universæ Ecclesiæ Dei quæ sub imperio et exemplis Vᵉ Bⁱˢ fructura est tranquilla felicitate, et admirabili incremento nostrarum erit partium Bᵉ Pᵉʳ tum vestris jussis qua decet reverentia semper obsequi, tum pro vestra incolumitate omnia nostra offerre, vota uti, et obtulimus hoc enim omnium hujus Principatus hominum summum studium est. Deus optimus maximus Vᵃᵐ Bᵉᵐ totius Reipublicæ Christianæ bono diutissime salvam et incolumem servet Barcinone die 30 Julij 1605,

SSme. Pater

suæ sanctitatis obsequentissimi cuius pedes humiliter de osculantur.

Consules Reypublicæ Barcinonenses.

III

Carta que la Sanctetat del Papa Paulo Quint escriu als Consellers de la Ciutat de Barcelona (2).

Dilectis filiis Consulibus Reypublicæ Barcinonensis.

Paulus P. P. V.

Dilecti filii salutem et apostolicam benedictionem. Obsequium (tacat) *atque in sanctam hanc sedem* (tacat) *per vestras litteras quas reddia* (tacat) *nobis dilectus filius Marchus Antonius Navelius procurator vester exhi-*

---

(1) Jaume Ramon Vila: *Tractat de Armoria.* Ms., Tomo IV, Llibre primer, fol. 8 r.

(2) Loc cit. fol. 8 g.

buistis benigne recepimus. A (tacat) *novimus enim tum ex ipsis, tum ex verbis Marci Antonij qui summa fide, et diligentia munere suo functus est egregiam observantiam atque studium quibus nos prosequimini. Quare omnia vestra officia gratissima nobis sunt, vosque summa in Domino Caritate complectimur. Quod vero nostram familiam oriundam ex nobili vestra Civitate nobis significastis, iucundum nobis fuit, speramus enim fore ut hac conjunctione obsequentiores vos nobis et huic Sanctæ Sedi addictiores sitis. Nos certe libenter omnem occasionem aggrediemur, declarandi vobis quantopere vos diligamus sicuti experimento intelligetis. Interea hortamur vos ut studia pietatis, et Catholicæ religionis cultum sicuti vos hactenus fecisse accepimus augere, et amplificare semper studeatis, quo magis divinam vobis gratiam concilietis, nostrum que paternum amorem promereamini, quod ut facilius prestare possitis benedicimus vobis nostra Apostolica benedictione. Datum Romæ apud Sanctum Marcum, sub Annulo Piscatoris Septimo Calendas Novembris 1605 Pontificatus nostri Anno primo.*

IV

Prolech de la Scriptura privada

«Per haver tractat molts authors de la declaracio que feu en la Vila de Casp del Regne de Arago de la persona del Infant Don Ferrando de Castella en Rey de Arago, per mort del Rey Don Marti ultim Rey Catala de aquest Regne, en competencia de altros pretensors, en particular de Don Jayme de Arago Comta de Urgell segon de aquest nom, llegitim y verdader successor dé dit Regne : y per esser estats pochs, o, apenas ninguns authors qui diffusa y particularment ajan volgut tractar, ni menos referir en sas Historias del agravi que en aquest desditxat Comta se feu, y per consegüent a tota la corona de Arago en dexar de ellegir en Rey al qui tant de dret, sanc, y justicia li tocava com era en aquest comta, conforme manifestament se prova per las Historias, y Genealogias dels Reys de Arago, y Comtas de Barcelona, y altros drets que ell y tenia, y ellegir al mes remot, y a qui menos se li devia com era lo Infant Don Ferrando de Castella; ni menos voler tractar en sas Historias estos authors de las crueldats que lo Rey Ferrando, y los Castellans que ab si aporta quant vingue a Regnar, usaran, y feran no sols contra la persona y bens del Comta pero encara contra de sa Mare, Muller y Filles, que sisquiera per lo sexo debien de usar ab ellas de gran cortesia y humanitat. Ni menos volen tractar los dits authors la prosecucio que de totas estas cosas tan mal fetas continua y pasa avant lo Rey Don Joan de Navarra qui succey en lo Regne de Arago per mort del Rey Don Alfonso son jerma major, Fills que eran los dos del dit Rey Don Ferrando : lo qual Don Joan com a Cruel y inhuma que era y casat en segonas nupcias ab Dona Joana Henrricas filla del Almirant

de Castella, indignissima Reyna, axi per la disparitat de qualitat que ab lo Rey son marit tenia, com per los grans danys, y ruynas que causa en estos Regnes de la Corona de Arago, poc tement a Deu nostro Sor. aquest Rey Joan ni al que son estat Real devia, ni menos a la fe Christiana que profesava, no sols continua contra de aquest Comta de Urgell, y de tota sa casa, y sanc las inhumanitats que lo Rey Ferrando son Pare havia comensades, pero aumenta tant aquelles que no para fins que de sas proprias mans li lleva la vida estant pres lo Comta en lo Castell de Xativa del Regne de Valencia (1) : cosa tan indigna no sols de Rey Christia pero de barbaro, y Infel, perque estos de ordinari an usada humanitat ab los presoners que en son poder tenian en particular ab aquells qui eran estats constituits en supremas, y grans dignitats, y per sas desgracias, y varietats de fortuna eran arribats a tan miserable estat lo que no sabe ni volgue fer, ni menos usar aquest monstruo del Rey Don Joan ab la mansissima y desgraciada ovella que tan acorralada tenia, en tan miserabla, y trista preso com fou aquest desemparat y mal afortunat de Don Jayme de Arago Comta de Urgell. Y axi per totas estas causas y rahons, y manifestar a tots las tiranias, y inhumanitats de estos dos Reys Ferrando y Joan, y suplir la falta dels authors qui per sos sinistros intents com son Esteve de Garivay (2), y altros las an volgudas callar, los quals tan poc per los matexos respectes no an volgut referir ni menos comptar las sobergueries, desacatos, y barbaritats que usaren los Castellans qui ab estos Reys vingueren de Castella, axi en la persona del Comta de Urgell, com ab alguns poblats y naturals destos nostros Regnes de la corona de Arago, per totas estas causes me ha aparegut fer copiar en aquest llibre esta historia, y succes tant llamentable del dit Comta de Urgell, ahont llarga, y copiosament se trobara tot lo que ab brevedat se diu en lo present Prolec : perque en ella veje lo lector la sobrada raho, y justicia que he tinguda en fer esta advertencia, y prevencio en aquesta Historia, y llibre lo qual fiu copiar de altros llibras y escripturas antigues que en diversos temps arribaren en mon poder, entre los quals foran dos llibres escrits de lletra antigua, y ja molt usats sens nom de author que la hu me dexa Llotxim Llatzer Bolet Cavaller habitant en Barcelona quel ereta de son Pare Pera Pau Bolet persona que era molt curiosa y versada en Historia, com ho tinc notat en lo prolec que fiu a la Historia del Rey Don Jayme lo Conquistador que tinc escrita de ma (3); y aquest Cavaller lo tenia en sa llibreria entre altros llibres antichs tambe escrits de ma, y laltro me dexa Rafel Servera (4) Ciutada honrrat de Barcelona persona tambe molt versada en Historia tant universal y de Hespanya com particularment de Cathalunya de

---

(1) V. Discurs, pàg. 27, ratlla 1.ª.
(2) V. » » 19, » 7.ª.
(3) V. » » 14, » 20.ª.
(4) V. » » 14, » 3.ª.

la qual te molts llibres axi impressos, com escrits de ma trets de verdaders authors, y de arxius, y escripturas autenticas entre las quals y era aquest de la Historia del Comta de Urgell Don Jayme de Arago segon de aquest nom. Estos dos llibres de hont se copia aquest estaven deffectuosos de escriptura en son principi, y fi, y en altros llochs, axi com ho esta aquest lo qual (pera copiar ab fidelitat) volgui tingues las matexas faltas que tenian los dos originals de hont se copia. De la falta de esta escriptura pens degue esser la causa que lo original de hont se copiaran los dos queu foren de aquest, tractave ab molta veritat y llibertat no sols del que aquest tracta, pero encara y mes copiosament deye la falta gran que las nou personas eletes feren en ellegir per Rey al dit Infant don Ferrando de Castella y dexar al Comta de Urgell a qui tant de dret y successio li pertanya la de estos Regnes; y del consentiment que los Barons, Militars y los demes poblats en Cathalunya feren y consentiren en tan exorbitant elleccio; y per esta causa, y tractar en lo dit llibre de altres familias de Cavallers y comunitats de Cathalunya (a mes de las que en aquest se aportan) que perseguiren al dit Comta y foran causa de sa ruyna, y destruccio, per esta causa, y per que sa ruindat no fos tan manifestada, com ho es la dels que en aquest esta continguda, llevasen y esquinsasen alguns fulls del primer original de aquest llibre, y borraren algunes ralles en altras parts, com ho puc jo adverar per haverne vist alguns fracments en poder de un sert cavaller que per essery interesat nol vull anomenar.

Ab lo discurs de aquest llibre, y modo que lo author te en la narracio dell se conex clarament esser Historia serta y verdadera la que en aquest se conte, y que lo author degue esser contempora del Comta de Urgell, o, per lo menos molt serca de son temps (com en alguns llochs de aquest llibre ho tinc notat en los margens) y per esta causa escrigue los casos y successos del Comta conforme los vege, o, tenia relacio de qui la tenia de vista, y ab seguretat. Conegera lo lector esser asso veritat, axi per la punctualitat, y puritat ab que va ordenada esta Historia, com tambe per lo que jol puc asegurar ques conforme tot lo contengut en aquest llibre ab las escrīpturas, y memorias que destos successos he vist en los Archius Real y de la casa de la Ciutat de Barcelona : y de altra part ho he oyt a dir a personas molt velles, y dignas de fe que per tradicio serta que de moltas cosas contengudas en aquest llibre tenian mo comptaren en diversos temps y occasions, y axi lo lector estimlo en lo ques raho, y tinguel per molt serta, y verdadera Historia la qual fiu copiar per Joan Pau Corsa criat meu natural de Arenys de Mar Bisbat de Gerona quel escrigue en los mesos de janer, y febrer del corrent añ 1624.»

Es curiosa per l'ironía qu'enclou la nota marginal que posa en lo foli 50 r. qual text descriu somerament l'acte de l'assassinat d'En Jaume d'Urgell : «Lo matex Rey de Navarra y sos germans de sas mans propias mataren lo compta que atal principal persona eran necessaris tals botxins».

CONTESTACIÓ

DE

D. Ernest Moliné y Brasés

Senyors:

Es antiga usança de la nostra Corporació l'escullir ab tota independencia de solicituts y compromisos les persones qu'han d'ocupar los sitials vacants. No truca a sa pórta, com en altres entitats similars, l'autor més ò menys ilustre aplanat per la fexuguesa d'obres qu'escrigué ab los ulls fits en lo suspirat Cenacle, sinó que, atenta aquesta Academia a totes les vibracions de la nostra intelectualitat literaria, crida y per manament patriòtich exigeix als qui creu més aptes, que vinguin a reforçar l'estol dels lluytadors, procurant en tot lo possible que'l nou académich continuhi la característica intelectual del seu antecessor.

Axí, al ilustre metge y historiador En Lluís Comenge, succeheix avuy En Joseph María Roca, personalitat eminent en aquells matexos conceptes. Son nom sortí espontaniament de la boca de molts de nosaltres al parlar de la successió del autor de *Clínica egregia* y del transcriptor del *Receptari de Manresa*. En la memoria de molts estaven los nombrosos treballs publicats desde un quart de segle enrera en revistes professionals, especialment la de *Ciencies Mèdiques* de Barcelona, ses comunicacions al Congrès Mèdich de Moscou (1897) sobre la *Historia de la lepra a Catalunya*, fonamentada en documents inèdits del nostre gran Arxiu nacional; al de Berlín (1904) sobre'l tractament de la lepra; al de Roma (1912) sobre *La Sifilide e la storia*, comunicació ilustrada ab la reproducció fototípica de documents catalans del segle XV, trets del susdit Arxiu.

Recordàvem també los aficionats als vells textes, qu'en 1910 acompanyà d'un erudit proemi la primera edició del opúscol catorsecentista de Mestre Jacme d'Agramunt *Regiment de preservació*

a epidimia e mortandats, edició feta per lo nostre ilustrat corresponent de Lleyda l'Enrich Arderiu.

Y, com flors exquisides que coronen tota l'obra d'aquest home d'acció y de lletres, renovàvem lo grat recort d'aquelles cinch solemnials sessions inaugurals del Ateneu Barcelonès, en les que En Roca, desde la Presidencia, llegí successivament los següents discursos inaugurals de curs : l'any 1908, *Els malalts pàries;* en 1909, *L'Ética en el lèxich catalanesch;* en 1914, *De feminisme;* en 1915, *Una Monja metgessa*, y en 1916, *Enaltim el verb de Catalunya.* Aquestes memorables peces oratories, junt ab lo discurs inaugural, llegit en 1911, de l'Academia de Medicina, *Perquè Molière se befà dels Metges* y la monografía *La Medicina catalana en temps del Rey Martí* (1914), constitueixen lo més ovirador del seu bagatge literari-científich. Per aytals obres mestres y per los innombrables treballs d'acció patriòtica que desde les presidencies del nostre vell y incontaminat catalanisme, que alguns motegen de romàntich, començant per la de la *Unió Catalanista* y acabant per la dels *Metges de llengua Catalana*, y per sos treballs de propaganda indomable que en part reuní en son volúm *Aplech*, per tota aquesta intensa acció d'apòstol convençut y correctíssim y per ses altes característiques personals meresqué d'un dels més grans mestres en totes les disciplines literaries qu'hagi produhit l'*Espanya gran* en los nostres dies, (al qüal nos triga donar la benvinguda en aquesta casa), los falaguers dictats d'*home dilectíssim, orgull de l'amistat, ornament de la ciutadanía y de la ciencia* (1). Ab aquestes belles y justes paraules puch donar per finida la presentació del nou company.

Y ara permeteume, senyors, per seguir la vella costum, que exposi algunes consideracions sugerides per la lectura del substanciós treball que acabeu d'escoltar. En ell, lo recipiendari se'ns ha presentat tal com es : obsessionat per la idea patriòtica pura y ple de correcció al expressar-la; ell personifica a Catalunya l'home rectilini y'l cavaller tot d'una peça. Per ço sentí simpatíes per aquell seu *alter ego* de començaments del segle XVII, En Jaume Ramon Vila, lo català pacient qui's trobà ésser un dels pochs personers y possehidors de la tradició de tota la seva rassa, y sentintse incomprès de sos contemporanis, dedicà lo seu esperit selecte a

---

(1) M. S. OLIVER: Exordi del discurs presidencial del Ateneu en lo present curs en que desenrotllà d'una manera insuperable lo tema *El fet y la idea de la civilisació.*

recordar, tot ilustrantla ab nous treballs, la historia de la patria distreta. En Vila es un successor directe d'En Pere Miquel Carbonell, qu'escrigué ésser *grosseria scriure d'altra lengua sino de la sua mateixa o aldamenys en latí* (1); y del cavaller mossèn Cristòfol Despuig, l'atildat panegirista de Tortosa que confessava no haver escrit sos *Col-loquis* (2) en llengua castellana per no mostrar tenir en poch la catalana, y després feya aquesta rahonable professió de fe: «De aquí sé lo escàndol que jo prench en veurer que pera vuy (era en 1557) tan absolutament se abrasa la llengua castellana fins a dins de Barcelona per los principals señors y altres cavallers de Cataluña, recordantme, que en altre temps no donaven lloch a da aquest abus los magnànims Reys de Aragó; y no dich que la castellana no sia gentil llengua y per tal tenguda, y també confesse que es necessari saberla la persona principal perque es la Española que en tota la Europa se coneix, pero condemne y reprove lo ordinariament parlarla entre nosaltres perque de asò se pot seguir que poch a poch se lleve de rael la de la Patria, y així pareixeria ser per los castellans conquistada».

Y altre historiador En Francesch Calça (3), casi contemporani dels susdits, com ells tampoch volgué *mudar la llengua* y censurava als catalans per llur fatal deserció, dient:

En Castellà tothom se don'a scriure
tenint per cert quels serà més profit
y donaràn axí major delit,
empero molts an donat més que riure.

Aquest plany dels escriptors conscients y arrelats may arribà a apagarse. Derrera dels historiadors com En Carbonell, En Calça, En Menescal y En Vila, seguexen los homes de ciencia com lo metge manresà Bernat Mas (4) del qual nos permeterèm copiar la següent confessió: «Y perqué tothom en general estiga advertit y puguen servirse de nostres remeys, usant de la llicencia de Hippocrates, Galeno, Aristóteles, Avicena y altres, he determinat escriurer en nostra natural y materna llengua Catalana pera que millor me entengan, que puix es estat permés y llícit a Hippocrates,

(1) *Opúsculos inéditos*, t. I.
(2) Editats per lo P. Fita. Barcelona, 1877.
(3) *Relacion de las grandes fiestas que en esta Ciudad de Barcelona se han hecho a la canonizacion de su hijo San Ramon de Peñafort...* por F. Jaime Rebullosa. Barcelona, Cendrat, 1601.
(4) *Ordre breu y regiment molt util y profitós pera preservar y curar de Peste.* Barcelona, Liberós, 1625.

Galeno y Aristòtil sent naturals de Grecia, escriurer en Grech, a Avicena de la Arabia en Aràbich y a molts altres graves Doctors, tant Flamenchs, Alemanys, Italians, Francesos, Portuguesos com Castellans escriurer en ses propies y ordinaries llengües, bé sens pot també permetre als Catalans escriurer en Catalá.» Y lo doctor Joan Francesch Rossell, catedràtich de Barcelona, en la censura del mateix llibre diu, en tò irònich que no exclou la llohança de la propia llengua: «Som alegrat de que los remeys y receptes estigan escrites en llengua vulgar y catalana, que axí cesaran de podrir y afligirse los qui volen saber més del que convé».

Y dexo, per no convertir en artificiós alegat lo que no necessita prova, de parlarvos de molts altres graves autors, entre ells alguns eclesiàstichs com lo doctor teòlech de la Companyía de Jesús, P. Pere Gil, qui justificà l'haver escrit en català son *Modo de ajudar a ben morir*, estampat l'any 1601 (1), «Primo, per ser esta llengua la mia natural y per fer aquest be a la nació Cathalana, a la qual y per la qual y dech yo tenir qualsevol servici per ben empleat».

Al costat d'aquestos y alguns altres esperits que per sentirse conscients de llur catalanitat saberen taparse ab cera les orelles y no volgueren escoltar les veus de la sirena renaxentista que'ls convidava a gosar en sos braços les imaginaries delicies de xorques universalitats, quants y quants caygueren y s'ofegaren en aquella mar de fortuna! Podría citarne molts entre'ls escriptors desarrelats començant per En Boscà y En Setantí y acabant per En Capmany, qui, no obstant, ab sos treballs històrichs prepará el Renaxement y fou com un auguri d'esperança. Generalment eren escriptors desconexedors de son valor ètnich perquè quasi may se pararen a escatir lo motiu del nostre cas tràgich: de l'ambigüetat y la descaracterisació que representa al costat del ús de la propia llengua en lo tracte social ò familiar, l'us de la forastera en l'expressió gràfica d'aquest mateix tracte y d'altres diverses ideologíes. Molts d'ells se sentíen en fals y cercaven l'excusa: los uns, com lo doctor Narcís Peralta, (2) en ordres superiors, altres, com lo Canonge García de Caralps (3) en la major extensió de la llengua castellana, ò, com lo traductor de l'Aritmètica d'En Ventallol (4), en què la catalana es tant

---

(1) Barcelona, Estampa de Joan Amelló.

(2) *Memorial en favor de la ordinacion hecha por la Ciudad de Barcelona y sabio Consejo de Ciento al 1.º de Junio de este año.* — Barcelona, Margarit, 1620.

(3) *Historia de San Olaguer, Arçobispo de Tarragona y Obispo de Barcelona.* — Barcelona, Matevad, 1617.

(4) *Arismética de Juan Ventallol* traducida de lengua Catalana en Castellana por el Doctor Juan Bautista Tolrà. Año 1619. Tarragona, por Gabriel Roberto.

antiga que'ls catalans ja quasi no l'entenèm. Mes no es estrany que molts escriptors catalans del segle XVII y'ls del XVIII, com En Corbera y En Capmany, s'excusessin per no escriure en llur llenguatge matern, si en plena Renaxensa, en l'any 1885, fou publicada la següent vergonya (baix firma d'autor) en les planes d'una notabilíssima revista arqueològica mallorquina, tractant del llibre del nostre anyorat company Sanpere y Miquel, *Origens y fonts de la Nació Catalana*: *Obra interesante publicada en catalán por pesimo gusto de su aventajado autor!...*

Encara vivía En Jaume Ramon Vila quan se plantejà aquesta qüestió capital de la llengua en una célebre polèmica que's manifestà en dos avuy raríssims opúscols dedicats respectivament a defensar l'ús de les llengües castellana y catalana en la predicació dintre de Catalunya. Lo doctor Juan Gómez Adrin (pseudònim usat per lo canonge tortosí Alexandre Ros, qui més tart escriguè *Cataluña desengañada* contra la causa dels catalans en la Guerra dels Segadors), noticiós de què en lo Concili Provincial Tarragoní s'aprovà una proposició patrocinada per lo Bisbe de Tortosa Justi Antolínez en què's demanava que la predicació a Catalunya fos en llengua catalana, publicà lo *Memorial en defensa de la lengua castellana para que se predique en ella en Cataluña* (1) del qual poden extreure's curiosos arguments, però cap com aquell que'ns incita a la cega veneració per la llengua castellana per la rahó indiscutible de què Sant Jaume apòstol la usà en sa *incontrovertida* predicació en tota Espanya, haventse ja provat — afegeix — que també predicà en castellà en la mateixa Lleyda, precisament lo lloch ahont, segons l'autor del memorial, començà a ésser prohibida la predicació castellana. En Diego Cisteller (2) contestà a bastament l'alegat del encobert Canonge de Tortosa contra'l seu Bisbe y contra la seva llengua.

En les noticies tot just apuntades en aquest treball com a complementaries de les que lo nostre novell company nos ha revelat en lo seu discurs, se pot veure en quina situació se trobava l'esperit y la llengua de Catalunya en los anys de sa decadencia. Y no hem retret aquesta qüestió per jactancies d'un patriotisme de parada impropries d'aquesta serena Academia, sinó perquè ab ella's

---

(1) Un foll. en fol. de 20 planes innumerades sense data ni peu d'estampa, però imprès l'any 1635 o'l següent.

(2) *Memorial en defensa de la Lengua Catalana para que se predique en ella en Cataluña*. En fòl. de 20 p. estampat a Tarragona l'any 1636 per en Gabriel Roberto.

formula lo problema biològich (1) de la nostra terra, que es inicialment literari y l'estudi y solució del qual ha de constituir una de les més fondes preocupacions dels nostres estudiosos, després d'haver recullit l'herencia no sols dels grans definidors del nostre Renaxement sinó també dels modestos incompresos dels segles XVI, XVII y XVIII, com En Jaume Ramon Vila, del qual avuy hem conegut l'obra y'l pregon etnicisme gracies al nou acadèmich a qui, en nom de tots, dóno la benvinguda.

He dit.

---

(1) Vegis en lo següent diàlech de quina manera més justa planteja en termes generals aquesta qüestió en Julio Cejador, moderna autoritat de la literatura castellana:

«...El idioma o *habla propia* no puede venir de fuera, porquè sería *ajena*, y habla ajena es lo contrario de *idioma*.

— Con apropiárnoslo, será propio y nuestro.

— Si, como digo, no lo teníamos; teniéndolo, al apropiarnos el lenguaje extraño, dejamos enmohecer y perder el nuestro.

— Todo es enriquecerse más y más.

— No es sino empobrecerse arrancándonos el alma nacional, que no otra cosa es el idioma, pues es el pensar y sentir de la raza, puesto en solfa y en sonidos, por otra alma extraña que no puede vivir en otro cuerpo si no es como muerta y cosa pegadiza.»

(*La Lectura*, Oct. 1911).

LIBRERIA PASSIM, S. A.
Bailén, 134 - Teléf. 257 47 57
BARCELONA-9

CS
957
C3R63

Roca, Joseph María
Discursos llegits en la
Real Academia de Bueñas Letras
de Barcelona

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 15 24 09 01 014 1